

Lokal och hållbar mat i skånska kommuner

Strävan efter närproducerat och relationen till andra hållbarhetsmål

MARIA STJERND AHL 2023
MVE M1 4 EXAMENSARBETE FÖR MASTEREXAMEN 30 HP
MILJÖVETENSKAP | LUNDS UNIVERSITET

Lokal och hållbar mat i skånska kommuner

Strävan efter närproducerat och relationen till andra
hållbarhetsmål

Maria Stjerndahl

2023

LUNDS
UNIVERSITET

Maria Stjerndahl

MVEM14 Examensarbete för masterexamen 30 hp, Lunds universitet

Huvudhandledare: Johanna Alkan Olsson, CEC, Lunds universitet

Externa handledare: Susanne Dahlberg, Länsstyrelsen Skåne

Tommy Persson, Länsstyrelsen Skåne

CEC - Centrum för miljö- och klimatvetenskap

Lunds universitet

Lund 2023

Omslagsbild: Peggy Choucair

Abstract

Food production is a major driver of climate change and environmental degradation. There is a political will to use public procurement as a strategic tool to promote more sustainable practices in the food industry. There are many aspects of sustainable food consumption, and one aspect that is getting increased attention is locally produced food. This study aims to examine how municipalities in the region of Skåne, Sweden, work with locally produced food, and the environmental impacts that work has. This is done by a mixed method including analyzing municipal food policy documents, conducting a survey for municipal officials working with the issues as well as interviewing representatives from some of the municipalities.

The results show that increasing the use of locally produced foods is the most frequent sustainability goal in municipal food policies in Skåne. However, there is a lack of definition and clarity in what local politicians mean and aim to achieve with this goal. Furthermore, the results show that municipal officials face a range of challenges in the work of buying locally produced food, among the most common having to do with logistics and the Public Procurement act. Different measures have been taken to deal with these challenges, including adapting the procurement format, working with joint transportation of goods, cooperation with wholesalers, and dialog with local producers. Finally, the results show that there are both conflicts and synergies between working with locally produced foods and other sustainability aspects, such as ecologically produced food and plant-based meals. The study concludes that serving locally produced food has the potential to make the meals more sustainable, if done in a deliberate way. The study provides information for municipalities wanting to serve more local food as well as other actors wanting to support this practice.

Populärvetenskaplig sammanfattning

Hur kan Skånes kommuner servera mer närproducerad mat, och göra det hållbart?

Det vanligaste hållbarhetsmålet när det kommer till kommunala måltider i Skåne är att öka andelen närproducerad mat, visar denna studie genom en genomgång av policyer. Det är dock inte helt enkelt för kommuner att köpa in närproducerad mat. Det är inte heller självklart att närproducerad mat är hållbar. Detta är fenomen som denna studie har tittat närmare på genom enkäter och intervjuer med kommunanställda.

Att äta mat som inte har transporterats långa sträckor kan verka som ett självklart hållbart val. Transporten i sig står dock ofta för en mycket liten del av livsmedels miljöpåverkan, visar flera studier. Med det sagt finns det många andra anledningar till att välja lokal mat. Det kan främja social och ekonomisk hållbarhet i närområdet, bidra till en ökad förståelse för matproduktion hos elever, öka krisberedskapen och innebära mat som producerats med relativt stor hänsyn till miljö- och djurskydd. Detta är drivkrafter som gjort att närproducerad mat uppmärksammas allt mer av lokala skånska politiker. Det har skett ett skifte från ett stort fokus på ekologiskt producerad mat till närproducerad mat, även om det är stora skillnader mellan olika kommuner.

Trots den stora politiska viljan att servera närproducerad mat vet många av de som ska förverkliga denna önskan inte riktigt vad politiken menar med det, eftersom man inte fått någon tydlig definition. Dessutom finns det en mängd utmaningar förknippade med att göra detta i praktiken. För det första får man enligt Lagen om offentlig upphandling, LOU, inte ställa krav på produkters ursprung. Vidare har kommuner ofta ett stort behov av produkter, och avtal med många små producenter kan innebära utmaningar vad gäller logistik och administration. Dessutom verkar många små producenter inte vara intresserade av att sälja till kommuner eftersom det upplevs som krångligt och krävande. Det har dock även framkommit en hel del möjliga lösningar på utmaningarna. De handlar främst om att på olika sätt underlätta för och främja lokala producenter i upphandlingen, och att samlasta olika varor i samma transport. En lösning som verkar ha stor potential är att få in lokala varor genom en grossist, vilket skulle kunna underlätta logistik och administration för bägge parter. Det finns en hel del sätt att stödja kommuners inköp av närproducerad mat.

Så hur var det med hållbarheten? Denna studie har sökt svar på den frågan genom att undersöka om och i så fall hur arbetet med närproducerad mat påverkar andra hållbarhetsmål. Resultatet har visat att det finns vissa potentiella motsättningar mellan

mål om närproducerat och mål om sådant som ekologiskt och mer växtbaserat. Främst i form av att det blir ett mindre utbud av produkter som uppfyller alla dessa olika kriterier och ligger inom kommunens budget. Det finns dock även vissa potentiella synergier mellan målen. Exempelvis kan ekologiska närproducerade produkter vara mindre beroende av importerade insatsmedel än konventionellt odlade. Slutsatsen blir att främjandet av närproducerad mat kan vara en bra hållbarhetsstrategi, om det görs på ett medvetet sätt med hänsyn även till andra hållbarhetsaspekter.

Innehållsförteckning

Abstract	3
Populärvetenskaplig sammanfattning	5
Innehållsförteckning	7
1 Inledning	9
1.1 Offentlig upphandling som verktyg för hållbar utveckling	9
1.2 Närproducerad mat	10
1.3 Svenska kommuners arbete med hållbara matinköp	12
1.4 Studiens bidrag till forskning och praktik.....	13
1.5 Syfte och frågeställningar.....	14
1.6 Avgränsningar.....	14
2 Metod	15
2.1 Dokumentstudie	15
2.2 Enkätstudie	17
2.3 Intervjustudie	19
2.4 Analys av materialet.....	22
2.5 Etisk reflektion	24
3 Resultat	25
3.1 Styrdokument och mål.....	25
3.2 Drivkrafter för närproducerat	28
3.3 Definition av närproducerat	30
3.4 Utmaningar kring närproducerat	32
3.5 Behov för att kunna servera mer närproducerat	34

3.6 Åtgärder och lösningar för mer närproducerat	35
3.7 Närproducerat i relation till andra hållbarhetsmål.....	39
4 Diskussion	41
4.1 Översikt över kommunernas ambitioner.....	41
4.2 Arbetet med närproducerad mat.....	42
4.3 Närproducerat ur ett hållbarhetsperspektiv	45
4.4 Vetenskaplig kvalitet	47
5 Slutsatser och vidare studier	49
Tack	51
Referenser	53
Bilaga 1 – Material dokumentstudie	59
Bilaga 2 - Enkätfrågor.....	60
Bilaga 3 – Intervjuguide.....	62

1 Inledning

En trygg livsmedelsförsörjning är grunden för vår överlevnad och välfärd. Dagens livsmedelssystem ger dock upphov till stor negativ påverkan på miljö och klimat, såväl som på djur och människor som är inblandade i produktionen. Det är en av de branscher med allra störst utsläpp av växthusgaser, och står för runt 25% av Sveriges konsumtionsbaserade utsläpp (Florén et al., 2017). Produktionen driver dessutom på andra miljöproblem såsom minskad biologisk mångfald, spridning av föroreningar och ökning av antibiotikaresistenta bakterier (Marinova, 2022). Samtidigt kan miljöpåverkan och klimatförändringar i sin tur utgöra hot mot en trygg livsmedelsförsörjning till följd av förändrade förutsättningar för produktionen (ibid). Därför är det av yttersta vikt att utforma hållbara livsmedelssystem.

1.1 Offentlig upphandling som verktyg för hållbar utveckling

En mängd studier lyfter fram offentlig upphandling som ett verktyg med potential att göra livsmedelsförsörjningen mer hållbar. Detta både med tanke på att de måltider offentlig sektor erbjuder i sig kan påverka efterfrågan och därmed produktionen, men även att de signaler offentliga inköp sänder ut kan påverka samhället i stort (se exempelvis Swensson & Tartanac, 2020; Tregear, 2022; Parsons & Barling, 2022). Alla är dock inte överens om hur effektivt offentlig upphandling är som ett verktyg för att skapa förändring i matsystemen. Röös et al. (2020) pekar på att det saknas empiriska studier som visar att livsmedelsindustrin faktiskt påverkas av upphandlingen, och att det med tanke på den begränsade mängd måltider det handlar om kan vara mer effektivt att ge stöd till producenter. Parsons och Barling (2022) betonar vikten av att kombinera hållbar offentlig upphandling med andra policyverktyg för att upphandlingens potential att påverka ska kunna tas tillvara fullt ut. Sammantaget pekar alltså mycket på att offentlig upphandling har potential att bidra till en mer hållbar livsmedelsförsörjning, även om ett sådant arbete behöver kombineras med andra typer av åtgärder.

Att göra de offentliga inköpen mer hållbara är emellertid förknippat med en mängd utmaningar. Hållbara livsmedelssystem är ett komplext område. Grivins et al.

(2018) samt Stoffel et al. (2019) lyfter fram att upphandlare ofta behöver ta hänsyn till en mängd olika mål, och att stor kunskap och skicklighet krävs för att samordna och prioritera bland dessa. Dessutom är det praktiska förverkligandet av målen ofta förknippat med utmaningar (Igarashi et al., 2015). Det finns en mängd EU-regler som den som upphandlar offentligt behöver ta hänsyn till, i Sverige nedtecknade i Lagen om Offentlig Upphandling, LOU (SFS 2016:1145).

Det finns en tydlig politisk vilja att arbeta med hållbar offentlig upphandling. EU har tagit fram kriterier som är tänkta att kunna användas för detta (Europeiska kommissionen, 2019). I Sveriges nationella upphandlingsstrategi är ambitionen att använda den offentliga upphandlingen som ett strategiskt verktyg för miljömässig och socialt hållbar utveckling central (Regeringskansliet, u.å.).

1.2 Närproducerad mat

Det talas om en mängd olika hållbarhetsaspekter av livsmedelsproduktionen. Begrepp som nämns allt oftare är närproducerad, närodlat eller lokal mat. I denna studie kommer hädanefter begreppet närproducerat att användas för att beskriva detta fenomen eftersom det är ett utbrett begrepp, men ingen ställning till skillnad på begreppen tas. Flertalet länder har program för att öka upphandlingen av närproducerad mat (Tregear et al., 2022). I Sveriges livsmedelsstrategi är en ökad produktion och konsumtion av svenska livsmedel det mest centrala (Prop. 2016/17:104).

Skåne är det landskap i Sverige med högst andel jordbruksmark (Jordbruksverket, 2020), se figur 1, och potentialen att köpa in närproducerade livsmedel bör därför vara stor. I Region Skånes miljöprogram slås fast att närproducerade ekologiska livsmedel och närproducerade livsmedel ska prioriteras i upphandling, och därefter ekologiska livsmedel från andra områden (Region Skåne, 2021a). I Länsstyrelsen Skånes åtgärdsprogram för miljömålen står att närproducerad, ekologisk och säsonganpassad mat ska prioriteras vid offentliga inköp (Länsstyrelsen Skåne, 2021).

1.2.1 Definition av närproducerat

Det finns ingen entydig definition av vad som menas med begreppet närproducerat (Konsumentverket, u.å.; Upphandlingsmyndigheten, u.å.). I remissvaren på Länsstyrelsen Skånes åtgärdsprogram påpekade flera kommuner att detta medför en oklarhet kring vad målet om närproducerad mat innebär. Upphandlingsmyndigheten betonar vikten av att upphandlande myndigheter som vill arbeta med närproducerat fastställer en definition för att kunna följa upp sina mål (Upphandlingsmyndigheten,

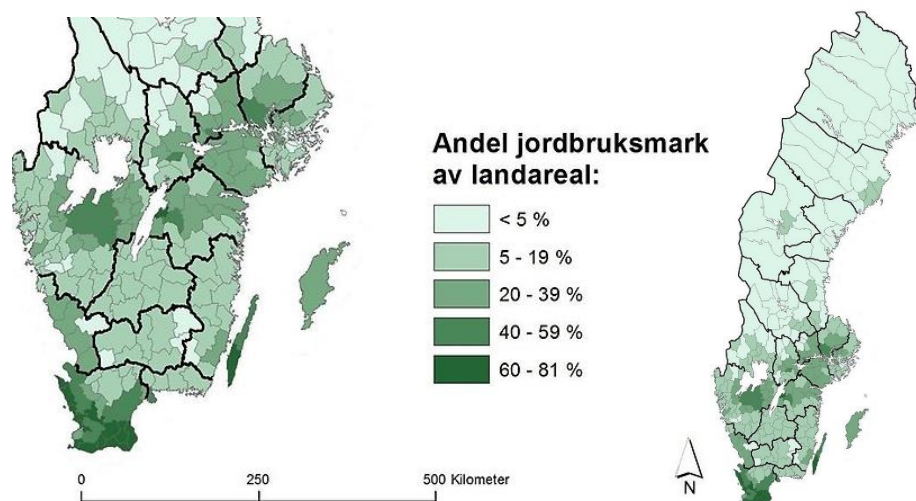
u.å.). De menar att varje myndighet själv måste avgöra vad som är en lämplig definition med hänsyn till syfte och lokala förutsättningar. Region Skåne var först inne på att inkludera Danmark och det mesta av Götaland i sin definition (Mårtensson, 2020), men ändrade sig sedan till att definiera närproducerat som livsmedel producerade i Sverige (Regionstyrelsen, 2022).

Det finns dessutom andra aspekter än de geografiska som behöver definieras. Det är exempelvis ibland oklart om det är råvarans ursprung eller produktens tillverkningsplats som avses (MATtanken & Kost och Näring, u.å.). I upphandlingsverktyget *Hantera* förekommer två olika definitioner av svenskt. I den ena behöver alla produktens råvaror vara producerade i Sverige, och i den andra behöver bara den väsentliga bearbetningen av produkten vara gjord i landet (Krewer & Florén, 2020). En annan fråga är om ursprunget hos de insatsprodukter som använts till produktionen ska räknas in, såsom utsäde, bränsle, gödsel och foder (Fröman et al., 2022). Enligt Region Skånes definition ska livsmedlen ha sitt ursprung och vara förädlade i Sverige (Region Skåne, 2022).

1.2.2 Närproducerat och hållbarhet

Trots att närproducerat förknippas med hållbarhet är det inte givet att närproducerade livsmedel är hållbara. Detta eftersom transporten står för en relativt liten del av miljöpåverkan under livsmedels livscykel. En mängd studier visar att framför allt en mer växtbaserad kost, men även produktionssätt såsom ekologiskt producerade livsmedel, ofta har avsevärt större betydelse för att minska matens miljöpåverkan (Reish et al., 2013; Cerutti, 2018; Tregear, 2022). Ett undantag kan vara livsmedel som transporteras med flyg, såsom en del känsliga grönsaker (Tregear, 2022).

Med detta sagt finns det andra värden med att konsumera närproducerat än minskade transporter. En viktig drivkraft i såväl Sveriges som Skånes livsmedelsstrategier är att öka krisberedskapen genom att bli mer självförsörjande (Prop. 2016/17:104.; Region Skåne, 2017). Ett annat argument är att det kan vara enklare att ha insyn i hur produktionen går till om den skett i närområdet (Krewer & Florén, 2020). Denna mer direkta koppling kan även leda till lokal ekonomisk och social hållbarhet enligt Morley (2021). På en del skolor ser man ett pedagogiskt värde i att barnen kan besöka de gårdar som producerar deras mat (Gustafsson, u.å.). Dessutom har matproduktion i Sverige relativt höga krav på miljö- och djurskydd (Lannhard Öberg, 2023; Röös & Wivstad, u.å.; Prop. 2016/17:104.). Enligt Krewer och Florén (2020) kan svensk lagstiftning ställa högre krav än EU-lagstiftning vad gäller ekologisk produktion. Slutligen finns det ett syfte i sig att anpassa upphandlingen så att även mindre producenter har möjlighet att konkurrera med större aktörer. EU betonar vikten av att offentlig upphandling öppnar upp affärsmöjligheter för små leverantörer (Soldi, 2018).

Figur 1 Andel jordbruksmark i Sveriges kommuner

Till höger visas hela Sverige, och till vänster en närbild av södra Sverige. Figur framställd av Jordbruksverket år 2022 för rapporten *Jordbruksmarkens användning 2022. Slutlig statistik* (egen beskärning).

1.3 Svenska kommuners arbete med hållbara matinköp

I och med att kommuner står för cirka 70 procent av alla offentliga inköp i Sverige (Moen et al., 2020), och att livsmedel i genomsnitt utgör drygt två tredjedelar av alla varor svenska kommuner köper in (Florén et al., 2017), är kommunala inköp av livsmedel ett betydelsefullt område när det kommer till offentlig upphandling som ett verktyg för hållbarhet i Sverige. Enligt en studie från Livsmedelsverket hade 80 procent av de 91 procent av Sveriges kommuner som besvarade undersökningen politiska styrdokument för sina måltider, men 20 procent av dessa saknade mål om miljöpåverkan (Grausne & Quetel, 2018). Enligt Eriksson och Enghardt (2022) har kommunernas mål kopplade till miljömässig hållbarhet av livsmedel länge nästan enbart handlat om ekologiska produkter. Detta förklaras med att det finns ett nationellt mål om att 60 procent av den offentliga konsumtionen av livsmedel ska utgöras av ekologiskt certifierade produkter (Regeringskansliet, 2018). I Region Skånes miljöredovisning 2021 rapporteras dock att andelen inköpt ekologisk mat sjunkit med tio procentenheter jämfört med året innan, ner till 37 procent (Region Skåne, 2021b). En studie av Granvik (2012) visar att närproducerad mat i stället blivit en allt viktigare fråga för svenska kommuner. Eftersom det saknas en entydig definition av begreppet finns dock ingen statistik över hur stor andel av offentliga inköp av livsmedel som är närproducerade.

1.3.1 Upphandling av närproducerad mat

Det är inte bara den oklara definitionen som utgör en utmaning för kommuner som vill ha mer närproducerad mat. Enligt LOU får man inte ställa krav på ett visst geografiskt område i upphandlingen (SFS 2016:1145). Dessutom lyfter Krivasonoka (2017) att det för många lokala producenter är utmanande att möta kommuners behov kring leverans av tillräckliga mängder produkter jämnt fördelat över året. Det finns dock en mängd tips och guider kring hur lokala producenter kan stöttas att svara på upphandlingen. Exempelvis tipsar Konkurrensverket (2015) om att dela upp upphandlingar i mindre kontrakt, göra det administrativt enklare att lämna anbud samt inte kräva att producenten sköter distributionen. Krav på en viss nivå vad gäller miljö- och djurskydd gör att svenska produkter gynnas (Krewer & Florén, 2020). Trots detta återstår många frågor och utmaningar hos Skånes kommuner, vilket framgår av remissvaren till Länsstyrelsen Skånes åtgärdsprogram.

1.4 Studiens bidrag till forskning och praktik

Det finns en hel del vetenskapliga studier som på olika sätt behandlar hållbarhetsaspekter av offentlig upphandling av mat, och antalet artiklar som publicerats på ämnet har blivit allt fler (Stefani et al., 2017; Molin et al., 2021). Det finns flera studier som undersöker vilka kriterier för hållbar upphandling av mat som används av aktörer på europeisk, nationell och lokal nivå (se exempelvis Neto, 2020). Det är dock ont om studier med ett svenskt perspektiv. Detta trots att det bör vara av stor betydelse just här där kommuner tillhandahåller relativt många måltider genom den kostnadsfria skollunchen, något som är unikt för Sverige och Finland (Länsstyrelsen Västra Götaland, u.å.). Det ökade fokuset på närproducerad när det kommer till hållbara matinköp, i kombination med dess potentiella men långt ifrån självklara bidrag till ett hållbart livsmedelssystem, gör detta intressant att titta närmare på. Den relativt höga andelen matproduktion i Skåne och den regionala politiska viljan att närproducerad mat ska serveras gör det relevant att undersöka hur just skånska kommuner arbetar med detta.

Arbetet har utförts i samarbete med Länsstyrelsen Skåne och Hållbar Utveckling Skåne (HUT Skåne). Resultaten från studien är tänkta att kunna vägleda Länsstyrelsen kring hur de kan stötta kommunerna i arbetet med hållbar upphandling av mat. HUT Skåne är mitt uppe i projektet *Goda lokala livsmedelssamarbeten* som syftar till att vägleda skånska kommuner i arbetet med närproducerad mat (Hållbar Utveckling Skåne, u.å.). Denna studie kommer förhoppningsvis kunna komplettera detta projekt. Studien kan även bli användbar för övriga aktörer i Sverige som arbetar med offentliga måltider eller stöttar aktörer som gör det.

1.5 Syfte och frågeställningar

Denna studie har ett tvådelat syfte. Det första är att undersöka hur skånska kommuner förhåller sig till och arbetar med närproducerad mat i de kommunala måltiderna, och hur detta arbete kan främjas. Det andra syftet är att studera hur främjandet av närproducerad mat kan göras på ett hållbart sätt, genom att undersöka hur det förhåller sig till andra hållbarhetsaspekter relaterat till kommunala måltider.

För att undersöka detta kommer studien söka svar på följande frågor:

- Vilka hållbarhetsmål för inköp av mat arbetar man med och fokuserar man på i skånska kommuner, och hur har detta förändrats?
- Vilka drivkrafter finns för att köpa in närproducerad i skånska kommuner?
- Hur definierar skånska kommuner begreppet närproducerad?
- Vilka utmaningar och behov upplever skånska kommuner kring att köpa in mer närproducerad, och vilka åtgärder och lösningar har de vidtagit?
- Hur relaterar arbetet med närproducerad till andra hållbarhetsmål för måltider?

1.6 Avgränsningar

Studien avgränsas till att undersöka hur Skånes kommuner arbetar med hållbarhet och närproducerad i offentliga måltider. Alla olika delar av processen med att ta fram måltider, så som upphandling, inköp, tillagning och servering, inkluderas eftersom de hänger tätt samman. Fokus ligger dock på upphandling och inköp. På grund av detta inkluderas inte arbete mot matsvinn så länge det inte påverkar inköpen. På liknande sätt inkluderas alla delar av begreppet hållbarhet för att skapa förståelse för helheten, men fokus ligger på den miljömässiga hållbarheten. Framför allt vad gäller hur närproducerad relaterar till andra hållbarhetsmål ligger fokus på miljömässiga aspekter, medan det när det kommer till drivkrafter och mervärden med närproducerad blir naturligt att alla hållbarhetsaspekter som framkommer inkluderas. I undersökningen av vilka hållbarhetsmål kommunerna arbetar med inkluderas såväl miljömässig som social hållbarhet. Dock inkluderas här inte matens hälsoaspekter kopplade till förtäringen av maten. Dessa är naturligtvis en ytterst viktig aspekt för kommuners arbete med måltider, men eftersom det är så pass genomgående för alla kommuners beslut menar jag att det är rimligt att bortse från i denna undersökning där jag vill titta på förhållanden mellan övriga hållbarhetskriterier. Slutligen avgränsas studien till att undersöka perspektiven hos kommunala tjänstemän som arbetar med måltider.

2 Metod

Svar på frågeställningarna har sökts genom flermetodsforskning, med en kombination av kvantitativt och kvalitativt förhållningssätt (Bryman, 2018). Att på detta sätt undersöka forskningsfrågorna från olika håll syftar till att skapa en helhetsförståelse. De metoder som använts är en dokumentstudie, en enkätstudie och en intervjustudie. De olika metoderna har använts för att besvara olika frågeställningar. Tabell 1 visar vilka metoder som använts för att besvara vilka frågeställningar. Figur 2 visar en karta över studiens population, Skånes 33 kommuner.

Tabell 1

Vilka metoder som använts för att besvara vilka frågeställningar. Färgad ruta betyder att metoden används.

Frågeställningar	Dokument	Enkät	Intervju
Vilka hållbarhetsmål för inköp av mat arbetar man med och fokuserar man på i skånska kommuner, och hur har detta förändrats?			
Vilka drivkrafter finns för att köpa in närproducerat i skånska kommuner?			
Hur definierar skånska kommuner begreppet närproducerat?			
Vilka utmaningar och behov upplever skånska kommuner kring att köpa in mer närproducerat, och vilka åtgärder och lösningar har de vidtagit?			
Hur relaterar arbetet med närproducerat till andra hållbarhetsmål för måltider?			

Figur 2 Skånes kommuner

Figur av Fred J (2005), CC BY 1.0

2.1 Dokumentstudie

Syftet med dokumentstudien har varit att sammanställa vilka hållbarhetsmål för kommunala måltider som finns beslutade i Skånes kommuner. Detta för att få en bild av hur kommunernas ambitioner ser ut, vilken kan ligga till grund för en förståelse kring hur pass centrala ambitioner om närproducerat är och hur detta relaterar till andra hållbarhetsmål. Anledningen till att dokumentstudie valts som metod för detta är att dokument som inte skapats i forskningssyfte inte är påverkade av forskare eller respondenter, vilket annars kan försämra validiteten (Bryman, 2018:657). Det passar bra för detta ändamål, som syftar till att få en korrekt och objektiv bild över vilka mål som finns politiskt beslutade och nedtecknade.

2.1.1 Material

Dokument där kommunernas mål för hållbara måltider fanns sammanställda samlades in genom en sammanställning över måltidspolicyer från MATtanken (2023), sökning på kommunens webbplats och Google samt förfrågan i enkäten och via epost. Styrdokument för måltider hittades för 31 av Skånes 33 kommuner. Av dessa hade 30

dokument mål om hållbarhet och togs därför med i studien, vilket är över 90% av populationen. En av de kommuner jag inte hittade dokument för angav via epost att en policy håller på att tas fram. Styrdokumenten som inkluderats i studien är antagna mellan 2010 och 2023. En figur som visar vilka år dokumenten är från finns i bilaga 1. Ett av dessa styrdokument gick formellt ut 2020, men i intervju angavs att eftersom inget nytt dokument antagits är den fortfarande relevant, och inkluderades därmed i studien. Det fanns fler policys som var tydligt utdaterade, även om dessa inte hade något tydligt giltighetsdatum. Exempelvis hade en policy mål för 2015. En del dokument gällde hela kommunen och andra bara skolan. Materialet analyserades sedan utifrån vilka typer av hållbarhetsmål som nämns i de olika styrdokumenterna. Detta beskrivs i avsnittet om analys.

2.2 Enkätstudie

Syftet med enkätstudien har varit att på ett kvantitativt sätt kartlägga kommundienstemäns uppfattningar hos så stor del av populationen som möjligt, för att på så sätt kunna dra generella slutsatser om den. För detta syfte är enkäter lämpliga, eftersom många respondenter kan tillfrågas på ett resurseffektivt sätt (Bryman, 2018, s. 287). Som Bryman poängterar passar dock inte alla typer av frågor i en enkät. Dessutom bör den inte innehålla för många frågor, framför allt inte öppna frågor, för att undvika bortfall (ibid). Med detta i åtanke har endast vissa delar av frågeställningarna inkluderats i enkäten, vilket har varit de delar som kunnat besvaras relativt enkelt utan djupgående resonemang och följdfrågor samt frågor som bedömdes kunna utgöra en värdefull kvantitativ grund till mer kvalitativa resonemang i senare skede. De delar som inkluderades handlade om politisk vilja, definition, hinder, behov, åtgärder och lösningar kring att upphandla närproducerat. Även förekomsten av styrdokument och hållbarhetsmål för måltider generellt efterfrågades, med syfte att kunna användas som verktyg för eller komplettering av dokumentstudien om nödvändigt. Respondenterna blev även tillfrågade om de kunde tänka sig att ställa upp på en intervju om det skulle bli aktuellt. Se enkätfrågorna i bilaga 2.

Ett första utkast till enkät konstruerades genom enkätverktyget Sunet Survey. Denna testades genom utskick till kommuner i andra län med önskan om att de i kommunen som var insatta i området skulle besvara enkäten och ge återkoppling. Dessa kommuner valdes ut baserat på att deras län likt Skåne har en hög andel jordbruksmark, och därmed eventuellt liknande förutsättningar att upphandla närproducerat. Utifrån informationen som testet gav redigerades enkäten något, främst genom förtydliganden och uppmuntran till konkretisering.

2.2.1 Urval

För att täcka så stor del av populationen som möjligt skickades alltså enkäten till tjänstemän i samtliga Skånes 33 kommuner. Vilka personer inom dessa kommuner enkäten skickades till bestämdes genom en kombination av riktat urval av personer som enkäten skickades direkt till, och snöbollsurval genom att dessa personer uppmuntrades vidarebefordra enkäten till eventuella andra inom kommunen som kunde vara insatta (Esaiasson et al., 2017, s. 190). Eftersom det på grund av att kommuner är olika organiserade kan variera vilka som är insatta i vilka områden, och personer med olika befattningar kan bidra med olika perspektiv, har analysenheterna inte begränsats till en viss kategori av befattning. För det riktade urvalet tillämpades olika strategier för de 20 kommuner som är med i HUT Skånes projekt *Goda lokala livsmedelssamarbeten* och övriga 13 kommuner i Skåne. För de kommuner som ingår i projektet skickades enkäten till alla som HUT Skåne hade listade som kontaktpersoner för projektet, vilket var en till fem personer med olika befattningar från varje kommun. Det var personer som på olika sätt arbetar med måltider, upphandling och miljöfrågor. Anledningen till detta urval var att personer som aktivt deltar i ett projekt kring närproducerad mat bedömdes sannolikt vara insatta i detta ämne. För övriga kommuner skickades enkäten till tre kategorier av befattningar, nämligen kostchefer eller motsvarande, upphandlare och miljöstrateger. Kostchefer och motsvarande hittades genom att förfrågan om kontaktuppgifter till dessa skickades till kommunernas allmänna inkorgar, vilket resulterade i ofta en men ibland flera personer från varje kommun. Vad gäller upphandlare skickades enkäten till de som ingår i ett nätverk av upphandlare HUT Skåne hade tillgång till, och miljöstrateger hämtades från ett nätverk av miljöstrateger som Länsstyrelsen Skåne hade tillgång till.

2.2.2 Utskick och svar

Enkäten skickades ut både av mig och HUT Skåne, beroende på vilken grupp personerna tillhörde. HUT Skåne skickade enkäten till de som ingår i deras projekt. Detta för att enkätens koppling till projektet skulle bli tydligt, vilket bedömdes kunna öka motivationen att besvara enkäten. Även till upphandlarna skickades enkäten ut av HUT Skåne, som var en del av detta nätverk. Utskick till miljöstrateger gjordes dock av mig för att inte riskera att enkäten förväxlades med en utvärdering kring åtgärdsprogrammet Länsstyrelsen skulle skicka ut snart därefter. Även till kostchefer och motsvarande gjordes utskicket av mig. I tabell 2 sammanställs vilka kategorier av personer enkäten skickades till och vem som skickade till vilka. Enkäten skickades ut 14:e och 15:e mars. Påminnelse till de som inte svarat skickades ut den 22:a mars samt igen den 13:e april.

Tabell 2

Till vilka enkäten skickades och av vem.

Skickades till	Skickades av
Kontaktpersoner för HUT Skånes projekt	HUT Skåne
Upphandlare (hos de kommuner som inte ingår i projektet)	HUT Skåne
Kostchefer eller motsvarande (hos de kommuner som inte ingår i projektet)	Maria Stjerndahl
Miljöstrateger (hos de kommuner som inte ingår i projektet)	Maria Stjerndahl

Svar från 22 personer kom in, varav två arbetade i samma kommun men hade olika befattningar. Detta innebär ett bortfall på 37% av Skånes kommuner. Denna siffra är dock något missvisande eftersom flera kommuner upphandlar tillsammans, och därmed kan fler kommuner täckas in i svaren. En respondent angav att hen arbetade på en inköpscentral som upphandlade för fem olika kommuner. Resterande angav att de arbetade i en specifik kommun. Av dessa arbetade tolv som kostchef eller motsvarande, sex som upphandlare, två som verksamhetsutvecklare, en som utvecklingsstrateg och en som miljöstrateg.

2.3 Intervjustudie

Intervjuer genomfördes med sex anställda på sex olika skånska kommuner. Syftet med intervjustudien har varit att genom ett mer kvalitativt förhållningssätt undersöka de frågeställningar som inte bedömdes lämpliga för enkäten, samt få mer utvecklade svar och en djupare förståelse för de frågor som redan tagits upp i enkäten. Intervjuerna var semistrukturerade, vilket innebär att de är grundade i samma öppna frågor men har utrymme för att anpassas efter respondenten och dess svar (Justesen & Mik-Meyer 2011). Detta för att kunna ställa följdfrågor såväl på svaren i intervjun som på de svar som tidigare givits i enkäten. Intervjuerna genomfördes nämligen, med ett undantag (se urval), med personer som redan besvarat enkäten så att enkätsvaren kunde ligga till grund för fördjupade frågor under intervjun. I övrigt behandlades hur kommunens arbete med hållbara måltider generellt och översiktligt såg ut och hade utvecklats, uppfattningar om vilka drivkrafter som låg till grund för att politiken ville främja närproducerad mat samt motsättningar och synergier mellan arbetet med närproducerat och andra hållbarhetsmål för måltider. Se intervjuguiden i bilaga 3.

2.3.1 Urval

Vilka som skulle ingå i intervjustudien valdes ut genom strategiskt urval (Esaiasson et al., 2017, s. 158). Personer som arbetar med samordning eller strategi kring måltider inom kommunerna, alltså kostchefer eller liknande, bedömdes vara en bra utgångspunkt att skicka intervjufrågan till. Detta eftersom de förväntades ha den överblick över strategiska och praktiska frågor kopplade till de kommunala måltiderna som skulle behövas för att uppfylla syftet med intervjun. För att bekräfta detta meddelades de tilltänkta personerna vilka teman intervjun skulle behandla och tillfrågades om detta var områden de var insatta i. Urvalet av kommuner till intervjustudien gjordes alltså bland de kostchefer eller motsvarande som besvarat enkäten och i enkäten uttryckt intresse för att eventuellt ställa upp på intervju. Ett undantag var Malmö, där endast en upphandlare besvarat enkäten men som på grund av sitt omfattande hållbarhetsarbete och tyngd som Skånes största stad bedömdes vara betydelsefull att ha med. Eftersom Malmö stads måltidsutvecklare var föräldraledig skickades frågan om lämplig person till stadens allmänna inkorg, som hänvisade till en person som arbetade som utredare inom mat.

Bland de som på detta sätt identifierats valdes sedan några kommuner ut baserat på vissa kriterier, så kallat kriteriestyrt urval (Bryman, 2018, s. 497). Urvalet hade flera syften. För att öka chanserna att få in tillräckligt material från intervjuerna prioriterades de kommuner som verkade ha ett någorlunda omfattande hållbarhetsarbete för de kommunala måltiderna. Detta bedömdes baserat på ifall de hade ett styrdokument med utförligt beskrivna mål för hållbara måltider samt ifall de gett utförlig återkoppling på åtgärden om hållbara måltider i utvärderingen av Länsstyrelsen Skånes åtgärdsprogram. Vidare syftade urvalet till att öka chanserna att få en så heltäckande bild som möjligt genom en bra blandning av kommuner som hade olika förutsättningar och verkade fokusera olika mycket på olika hållbarhetsmål, av Bryman beskrivet som urval med så stor variation som möjligt (2018, s. 497). Detta baserades på olika dokument, kommunens storlek vad gäller invånarantal samt deras deltagande i HUT Skånes projekt *Goda lokala livsmedelsarbeten*. Slutligen användes urval av kritiska fall (ibid), för att välja ut kommuner där en särskilt intressant aspekt baserat på frågeställningarna hittats. Det kunde exempelvis handla om kommuner där motsättningar mellan formuleringar i exempelvis styrdokument och svar på utvärderingen upptäckts. En översikt över urvalet till intervjustudien visas i tabell 3. Utifrån urvalet gjordes en rangordning med intressanta kommuner, och kommuner högst upp i rangordningen kontaktades via epost. I de allra flesta fall kunde intervjuer bokas in med de första som kontaktades, men i något fall kontaktades i stället nästa kommun i rangordningen, dock fortfarande med variationen i åtanke.

Tabell 3

Översikt över urvalet till intervjustudien.

Enkät	Dokument*	Övrigt
Svarat ja eller kanske på frågan om de skulle kunna ställa upp på intervju	Styrdokument för kommunala måltider	Blandning av medverkan i HUT Skånes projekt
Kostchef eller motsvarande svarat	Svar i Länsstyrelsen Skånes utvärdering av föregående åtgärdsprogram	Blandning av kommunstorlekar
	Remissvar till Länsstyrelsen Skånes nya åtgärdsprogram	

*Urvalet utifrån dessa dokument grundades på följande:

Utförligt hållbarhetsarbete för måltider
Blandning av vilka områden hållbarhetsarbetet för måltider verkar fokusera på
Övriga aspekter som framkommit som bedöms vara intressanta för studiens syfte

2.3.2 Genomförande

Datum för intervjuerna samt respondenternas kommun och befattning är sammanställda i tabell 4. Intervjuerna genomfördes via den digitala mötesplattformen Teams. Ljudet från intervjuerna spelades in för att sedan transkriberas. En av intervjuerna fick avbrytas av tekniska skäl och resterande frågor besvarades i stället via epost. Övriga intervjuer tog mellan 25 och 45 minuter.

Tabell 4

Information om genomförda intervjuer.

Datum år 2023	Kommun	Befattning	Kommentar
12/4	Lund	Utvecklingssamordnare Måltidsservice	
12/4	Helsingborg	Avtalsansvarig livsmedel	
13/4	Malmö	Utredare inom mat	Har inte besvarat enkät
14/4	Ängelholm	Verksamhetsutvecklare	Fick delvis göras via epost
17/4	Staffanstorps	Kostchef	
19/4	Skurup	Måltidschef	

2.4 Analys av materialet

2.4.1 Dokument- och enkätstudie

Informationen i styrdokumenterna såväl som svaren i enkäten analyserades genom kvantitativ innehållsanalys. Denna analysmetod passar när ett material kan analyseras med numeriska värden, vilket var fallet i bägge dessa studier eftersom större delen av populationen (Skånes kommuner) ingick (Esaiasson et al., 2017, s. 198). Kvantitativ innehållsanalys används för att undersöka förekomsten av olika kategorier i materialet, vad gäller frekvens och/ eller utrymme. Syftet är att skapa en bild av vilka kategorier som är mest centrala i sammanhanget (ibid). För att en kvantitativ innehållsanalys ska kunna utföras behöver informationen i materialet först tolkas för att kunna delas in i lämpliga kategorier som sedan kan räknas (ibid). Nedan beskrivs hur denna analys utfördes för dokumentstudien och därefter enkätstudien.

Materialet i dokumentstudien analyserades genom att information om två frågor togs ut från respektive styrdokument, nämligen:

- Vilka typer av mål nämns?
- Vilka typer av mål fokuseras på/ får mest utrymme?

Målformuleringarna delades därefter upp i kategorier. Den första frågan analyserades baserat på frekvens, alltså i hur många kommuners styrdokument respektive kategori av målformulering förekom. Kategoriernas frekvens sammanställdes i ett stapeldiagram med hjälp av Excel. Den andra frågan analyserades i stället baserat på utrymme, alltså hur stort utrymme ett visst mål hade i ett styrdokument. De styrdokument som bedömdes ha ett tydligt fokus sammanställdes.

Svaren i enkäten sammanställdes först baserat på vilka frågeställningar de svarade på. Information om samma frågeställning kunde finnas som svar på olika frågor i enkäten. Därefter delades svaren kopplade till respektive frågeställning upp i kategorier baserat på vilka typer av aspekter de tog upp. Frekvensen för hur många respondenter som tog upp aspekter ur respektive kategori räknades. Även här räknades alltså en och samma aspekt endast en gång per kommun, även i det fall två från samma kommun svarat. Utifrån denna information togs sedan olika typer av diagram fram i Excel. Svaren på vissa av frågeställningarna sammanställdes i ett cirkeldiagram eftersom kommunerna i dessa fall kunde delas upp i andelar som svarat på olika sätt. För andra frågor sammanställdes svaren i stapeldiagram eftersom en och samma kommun i dessa fall kunnat nämna aspekter ur flera olika kategorier.

2.4.2 Intervjustudie

Inspelningarna av intervjuerna transkriberades och analyserades sedan med hjälp av kvalitativ textanalys. Denna analysmetod är lämplig när man är intresserad av den djupare meningen i en text (Esaïasson et al., 2017, s. 211). Som Esaïasson skriver är samtalsintervjuer lämpliga att analysera med hjälp av detta verktyg, där det transkriberade materialet utgör den text som undersöks. Kvalitativ textanalys kan användas utifrån olika typer av syften. För denna studie har så kallad systematiserande undersökning utförts, vilket handlar om att genom tematik och systematik belysa meningen i materialet (Esaïasson et al., 2017, s. 213). Denna metod är lämplig för den här studien, som syftar till att på ett systematiskt sätt klargöra respondenternas erfarenheter och uppfattningar i relation till de undersökta frågorna. Detta görs i en systematiserande undersökning ofta genom att logiskt ordna innehållet i kategorier (ibid). I likhet med analysen av enkätsvaren har i ett första steg förekomsten av aspekter relevanta för de olika frågeställningarna tagits ut ur det transkriberade materialet och sammanställts. Materialet för respektive frågeställning har sedan analyserats utifrån vilka mönster som lyfts, och utifrån det delats upp i kategorier. Resultatet har redovisats i textformat och belysande citat har tagits ut.

2.5 Etisk reflektion

Ur ett etiskt perspektiv är det främst hur respondenter i enkät- och intervjustudien behandlas som är relevant för detta arbete. I enlighet med de principer Esaiasson et al. (2017) beskriver har respondenter i såväl enkätstudien som intervjustudien informerats om att svaren kommer analyseras och presenteras i detta arbete, samt att deras namn inte kommer nämnas. Det har dock förtydligats att full anonymitet inte utlovas, i och med att kommunnamn och befattning kan förekomma i arbetet. Denna information skickades ut i samband med utskick av enkät samt inbjudan till intervju. Respondenterna i intervjustudien informerades även om att ljudet från intervjun kommer spelas in, samt att de har möjlighet att när som helst avbryta sin medverkan. Materialet som samlas in kommer i enlighet med Vetenskapsrådet (2017, s. 42) bevaras för eventuella framtida behov att ta del av det igen. Materialet kommer inte spridas utanför studien, men den färdiga studien kommer publiceras på Lunds universitets hemsida och vara öppen för allmänheten. Detta är viktigt för att resultaten ska kunna komma till användning för så många som möjligt. Materialet anses inte vara integritetskänsligt.

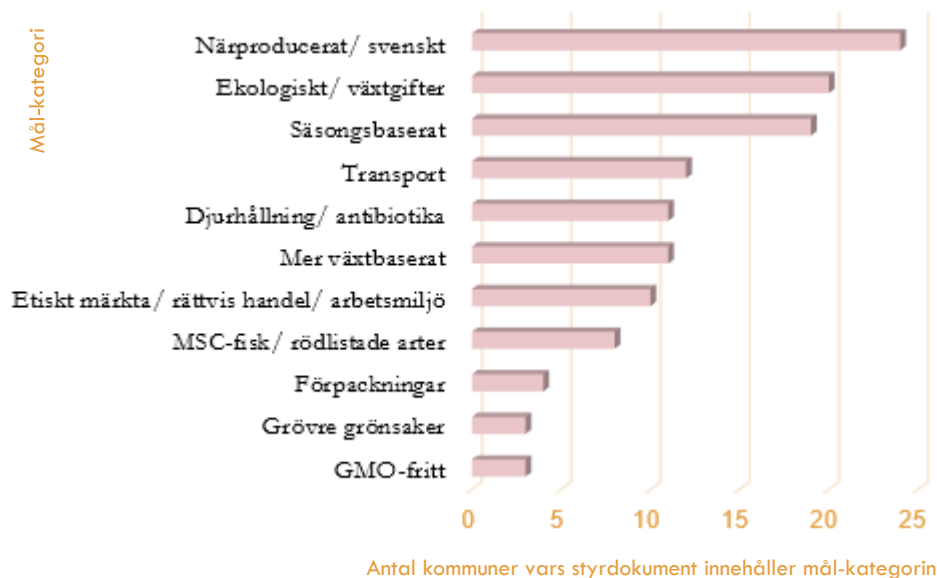
3 Resultat

Resultaten från alla tre studier – dokumentstudien, enkätstudien och intervjustudien – redovisas tillsammans, och det insamlade materialet är i stället uppdelat i avsnitt utifrån vilka frågeställningar det svarar på. Som visades i tabell 1 i metoden har dokumentstudien endast använts för att besvara den första frågeställningen, medan resterande frågeställningar har besvarats av antingen både enkät- och intervjustudien eller bara intervjustudien. Svar på en och samma frågeställning kan som sagt ha hämtats från olika delar av enkäten, eftersom det varierat vilken typ av information respondenter gett som svar på vilka frågor.

3.1 Styrdokument och mål

I detta kapitel redovisas insamlat material som svarar på första frågeställningen, alltså vilka hållbarhetsmål för inköp av mat man arbetar med och fokuserar på i skånska kommuner och hur detta förändrats. Det rör sig om material från såväl dokumentstudien som intervjustudien.

Det huvudsakliga resultatet av dokumentstudien, det vill säga vilka kategorier av hållbarhetsmål som förekommer i Skånes kommuners styrdokument för måltider, är sammanställt i figur 3. Figuren visar i hur många av de undersökta styrdokumenterna som formuleringar om olika typer av hållbarhetsmål förekommer. Det var stor skillnad i hur konkreta mål styrdokumenterna hade. En del mål var mycket konkreta, som att mindre ris eller mer grova grönsaker skulle köpas in, medan vissa målformuleringar var mer otydliga och allmänna, som att hänsyn skulle tas till miljö, klimat eller etik. I figuren är inte formuleringar av den senare, mer allmänna, typen inkluderade, eftersom de inte säger så mycket om det praktiska arbetet. Inte heller mål om matsvinn är inkluderade, eftersom de faller utanför studiens avgränsningar. I övrigt visas de kategorier av mål som förekommer i minst tre av dokumenterna i figuren.

Figur 3 Antal styrdokument olika mål nämns i

Sammanställning av vilka typer av hållbarhetsmål som nämns i Skånes kommuners kostpolicier. Kategorier som förekommer i minst tre styrdokument är inkluderade.

Som figuren visar var det formuleringar om närproducerat och/ eller svenskt som förekom i flest styrdokument, nämligen i 24 av 30 undersökta dokument. Tre av de som tog upp svenskt syftade dock specifikt på animaliska produkter. Därefter följer formuleringar om ekologiskt eller mindre användande av växtgifter, vilket nämndes i 20 av dokumenten. Efterföljande kategorier handlar om säsongsbaserat och minskade transporter, vilka hänger tätt ihop med kategorin närproducerat. Endast en mycket liten andel av målen, totalt tolv mål, var siffermål. Av dessa var tio mål om ekologiskt, där procentandelen låg mellan 25 och 60 procent. De resterande två siffermålen var för närproducerat, med en procent på 50 respektive 51 procent. Dessa två kommuner definierade närproducerat som svenskt. Övriga mål som förekom i endast ett eller två styrdokument och därför inte visas i figuren var mål om KRAV-märkt, mindre ris, naturbeteskött och ursprungsmärkta varor.

I intervjuerna framkom att man på tjänstemannanivå många gånger uppfattar den politiska viljan när det kommer till arbetet med hållbara måltider som otydlig. En respondent menade att styrdokumenterna kanske ibland syftar mer till att göra politiska utspel snarare än att fungera som arbetsdokument för tjänstemännen. Det framkom att man såg både nackdelar och fördelar med denna typ av ospecifika styrdokument. Nackdelar var att man inte visste vilka typer av krav politiken önskade att man ställde, och hur man skulle göra prioriteringar mellan olika aspekter. Avsaknaden av siffermål

och indikatorer gjorde det svårt att veta vilken ambition man skulle lägga sig på, och hur man skulle mäta för att veta när man uppnått målen. Fördelar som framkom var att det ger större utrymme för tjänstemännen som är insatta i verksamheten att göra egna tolkningar och lösningar, exempelvis utifrån vad de har praktisk möjlighet att genomföra.

3.1.1 Fokus

I dokumentstudien framkom att det fanns stora skillnader i vad kommunernas styrdokument fokuserade på. Av de som hade ett tydligt fokus fokuserade två på närproducerat och en på transporter, två på ekologiskt och två på klimatavtryck. Ett område där man kunde se mycket tydliga skillnader mellan kommunerna var hur man arbetade med att öka andelen växtbaserat. Medan detta var ett av de största fokusen hos vissa fanns det andra där det tvärtom var uttalat att man inte skulle göra det. I ett styrdokument står det uttryckligen att kött eller fisk ska serveras vid varje måltid.

Skillnaderna i fokus avspeglades även i intervjuerna. Av intervjurespondenterna var det en som menade att man fokuserar mest på närproducerat och svenskt, eftersom man har ett tydligt siffermål på detta. En annan angav också att man hade mycket fokus på det lokala, men framför allt på att matgästen skulle vara nöjd. Två respondenter uppgav att man fokuserade mycket på klimatpåverkan, och därmed att byta ut animaliska produkter mot växtbaserade. En av dessa sa att man var en av få kommuner som lyckats bra med både detta och höga andelar ekologiskt. En respondent berättade att man hittills fokuserat på ekologiskt eftersom man har en KRAV-märkning att leva upp till, men att man nu funderade på hur man skulle prioritera mellan det och närproducerat.

3.1.2 Utveckling av målen

Den tydligaste trenden kring hur målen har utvecklats som framkom i intervjuerna var ett skifte från ekologiskt till andra värden. Några angav att det var på grund av kostnadsökningarna på livsmedel. En annan pekade på en förändrad mandatfördelning som orsak. I några av respondenternas kommuner har fokus flyttats till närproducerat och svenskt. En pekade på att det är samma utveckling i samhället i stort och sa att

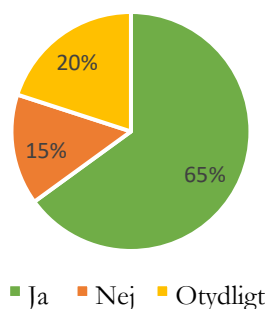
“När man lanserar nya produkter så är det fokus på det svenska, inte på det ekologiska. Och det är signalerna från branschen också.”

I en annan kommun hade fokuset på ekologiskt bytts ut till fokus på koldioxidutsläpp snarare än närproducerat. Denna respondent menade dock att man börjat se att ett för

stort fokus på koldioxidutsläpp kan göra att man missar andra värden. Exempelvis hade man börjat köpa in mycket kyckling för att minska koldioxidutsläppen, men sedan börjat ifrågasätta det utifrån problematik kring kycklinguppfödning. De kommuner där det sagts att man inte ska byta ut kött mot växtbaserat har i sina föregående styrdokument haft mål om att man skulle det, och har alltså haft en utveckling bort från mer växtbaserade menyer.

3.2 Drivkrafter för närproducerat

I enkätstudien framkom att det i en tydlig majoritet, 65 procent, av de deltagande kommunerna finns en uttalad politisk vilja att närproducerad mat ska köpas in, se figur 4. Endast 15 procent angav att det inte fanns det. Resterande respondenter angav på olika sätt att det var otydligt. Exempelvis svarade en respondent att det inte finns en uttalad politisk vilja att närproducerat ska köpas in, men däremot att mindre producenter ska gynnas.

Figur 4 Politisk vilja att köpa närproducerad mat

Enkätrespondenternas svar på frågan kring om det finns en politisk vilja i kommunen att köpa in närproducerade livsmedel. Procent utav totalt 21 kommuner.

I intervjuerna framkom att det inte är helt tydligt vilka drivkrafter som ligger bakom att man från politikens håll vill att mer närproducerat köps in. En respondent hade fått syftet preciserat i dialog med politiken, men övriga respondenter angav att det inte var tydligt klarlagt. En menade att man lär få olika svar beroende på vilken politiker man frågar. Trots denna otydlighet hade respondenterna en del uppfattningar om vilka drivkrafter som från politikens håll ligger bakom denna vilja. I resterande del av detta avsnitt presenteras dessa såväl som respondenternas egna uppfattningar om mervärden med att servera närproducerad mat.

3.2.1 Det lokala näringslivet

En respondent hade i dialog med politiken fått besked om att det handlade om att man vill gynna företagare inom kommunen. En annan respondent spekulerade också i att det kunde handla om att man vill gynna småskaliga aktörer och lokala företagare, men hade inte fått något besked från politikens håll. Ytterligare respondenter menade att det handlar om att politiker vill värna en levande landsbygd och att det ses som en åtgärd för att gynna ekonomisk hållbarhet och den svenska ekonomin.

3.2.2 Självförsörjning och beredskap

Flera uppfattade att en huvudsaklig drivkraft till att politiken ville att man skulle köpa in närproducerad mat var att man ville bidra till en ökad självförsörjningsgrad och därmed beredskap för kristider. Man menade att omvärldssituationen med pandemi och krig i närområdet troligen haft en stark inverkan på en ökad medvetenhet om krisberedskap hos såväl medborgare som politiker. En respondent sa att

“Vi behöver ha fler ben att stå på, vi behöver en bättre resiliens”.

En del pekade även på att den nationella livsmedelsstrategins fokus på en ökad självförsörjning influerar den lokala politiken.

3.2.3 Koppling till maten

En närmare koppling till maten framkom vara ett mervärde som respondenter såg med närproducerad mat. En koppling som innebär att man vet var det man äter eller serverar kommer från och hur det har producerats. En respondent uttryckte det som att

“vi vill kunna träffa den som har producerat, ha ett namn på gården, alltså vi vill ha den här identiteten bakom maten”.

Respondenter såg positiva effekter av en sådan koppling för både kockar och matgäster. Man upplevde att kockar tyckte det var roligare att arbeta med närproducerad mat och att man var mer rädd om den maten. Man såg att matgäster i äldreboenden uppskattade att få kännedom om att maten var närproducerad, och vad gäller skolelever såg man pedagogiska värden. En respondent menade att det för politiken i dennes kommun var viktigt med traditioner och att man ville hålla menyn ganska traditionell. Att servera svensk och lokal mat menade respondenten var en del i detta.

3.2.4 Svenska lagar och produktionssätt

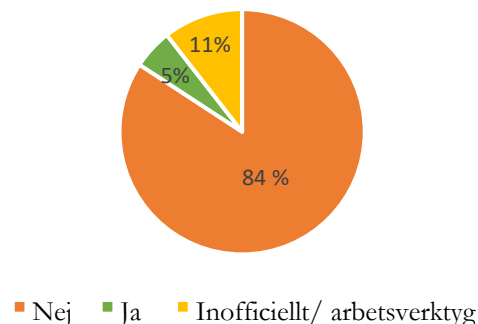
En positiv aspekt respondenter såg med att köpa svenskt är en ökad kontroll över att produkterna uppfyller svenska krav. Detta nämndes främst när det kommer till animaliska produkter, eftersom Sverige har mer långtgående djurskydds krav än många andra länder. En respondent tog upp att exempelvis galna kosjukan och hästköttskandalen aktualiserat frågan om att man vill ha koll på matens ursprung. Det blir enklare för såväl kommunen som grossister att veta att produkterna uppfyller de krav på djurskydd som kommunen ställer. En annan tog upp en diskussion om att man i Sverige kommit längre än många andra länder när det gäller att använda mindre insatsmedel i livsmedelsproduktion, och att svenska praktiker kring produktion av kött gör att det har mindre klimatpåverkan än importerat kött.

3.2.5 Övriga drivkrafter

Övriga drivkrafter och mervärden som togs upp handlade om transporter, utbud och kvalitet. En respondent gissade att en drivkraft för politikerna att öka andelen närproducerat var att minska transporterna. En annan gissade att en anledning var att man helt enkelt befinner sig i ett område med en hög matproduktion och vill ta vara på det. En önskan om färsk mat av hög kvalitet tog en respondent upp som en anledning till att man arbetade med att köpa upp närproducerad mat i kommunen.

3.3 Definition av närproducerat

En stor majoritet av enkätresponenterna, 84 procent, uppgav att man inte hade definierat närproducerat inom kommunen, vilket visas i figur 5. Endast en uppgav att man hade en officiell definition. Några respondenter svarade att man hade en inofficiell definition som man använde som arbetsverktyg, men inget officiellt beslutat från politikens håll. Från såväl enkäter som intervjuer framkom att det fanns en osäkerhet kring vad man från kommunens håll menade med närproducerad mat, både vad gäller vilket geografiskt område och vilka steg i produktionen som skulle räknas in. En respondent trodde att politiken kanske inte alltid har riktigt koll på själva begreppen.

Figur 5 Förekomst av definition

Hur respondenter i enkäten svarat på frågan kring ifall man inom kommunen har definierat närproducerat. Procent utav totalt 21 kommuner.

De flesta enkätrespondenter som besvarade frågan tog endast upp geografiskt område. Den kommun som hade en officiell definition hade definierat närproducerat som mat från Sverige. I en kommun som hade en inofficiell definition hade man sagt att det skulle komma från den egna eller angränsande kommuner. Andra angav att vad man menade med närproducerat kunde variera beroende på produkt, exempelvis menade en respondent att man i första hand försökte köpa in produkter från Skåne och i andra hand från resten av Sverige. En menade att betydelsen av närproducerat varierade beroende på vem man frågade, och sa att

“Vissa menar inom kommungränsen, vissa menar så nära som möjligt (men fortfarande inom Sverige), andra menar svenskproducerat oavsett om det är längre fysiskt avstånd.”

När det kommer till vilka delar av varornas produktion man talar om nämnde några att det var oklart om man menade råvarornas ursprung eller var förädlingen av produkten gjorts. En respondent nämnde som ett exempel att man ville ha in Zoégas kaffe för att det är närproducerat, men det är såklart inte närodlat. En annan svarade att man tolkat de politiska styrdokumenterna som att man i första hand skulle köpa in svenskt i bemärkelsen Sverige som tillverkningsland, eftersom det var det man idag hade verktyg för att mäta. Respondenten poängterade dock att man kollar lite extra på ursprunget när det kommer till animalier.

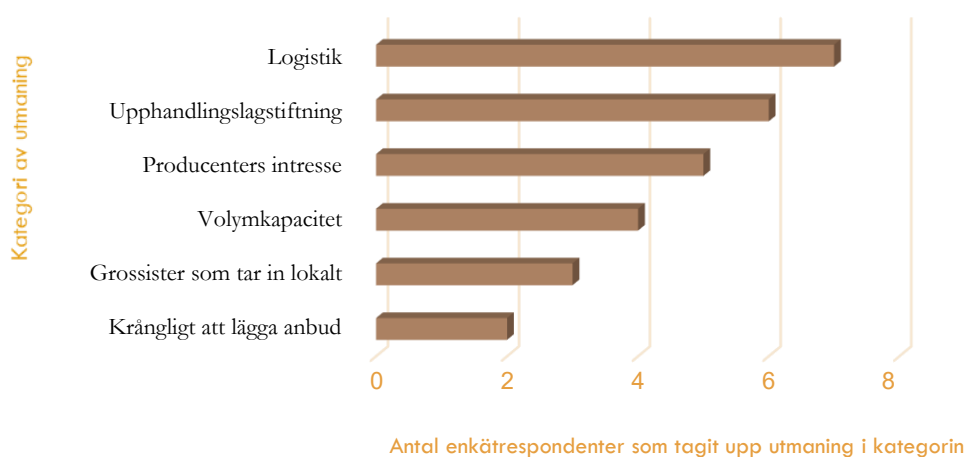
I intervjuerna framkom att flera tyckte bristen på definition av vad politiken menar med närproducerat gjorde det svårt att arbeta med detta. En del väntade i princip på en definition och menade att det måste vara första steget innan man kan börja arbeta med detta ordentligt. Det framkom att definitionen är tätt sammankopplad med syftet bakom att vilja öka andelen närproducerat. Man menade

att man behöver veta vad som är syftet bakom att politiken vill detta för att veta på vilket sätt man ska arbeta med det och hur man ska följa upp. Ett exempel som kom upp var att definitionen bör anpassas utifrån ifall syftet är att skapa mer arbetstillfällen och stötta företagandet på orten respektive ifall det handlar om att bidra till att öka andelen åkerareal i området och kanske främja en viss typ av produktion.

Det var dock inte alla som inväntade en definition från politiken, utan det fanns olika sätt att förhålla sig till denna otydlighet. Några hade som sagt tagit fram en inofficiell definition att använda som arbetsverktyg. En respondent menade att otydligheten gjorde att man på tjänstemannanivå fick tolka detta utifrån vad man upplevde var kommunens bästa. Det fanns de som menade att en möjlighet till flexibel definition utifrån olika utbud och förutsättningar var önskvärd. En respondent angav att man på tjänstemannanivå höll på att ta fram en egen definition som just var beroende av vilken varugrupp man pratade om.

3.4 Utmaningar kring närproducerat

Utmaningar med att köpa in närproducerat som enkätrespondenter tog upp är sammanställda i figur 6. Alla kategorier som nämnades av minst två respondenter är inkluderade i figuren. Utmaningarna togs i enkäten upp både som svår på frågan vilka problem man stött på och till viss del även som svar på frågan vilka behov man har för att kunna köpa in mer närproducerat (se avsnitt om behov). Därefter följer beskrivningar av vad som framkommit kring utmaningar från såväl enkäter som intervjuer.

Figur 6 Utmaningar

Sammanställning av hur många enkätrespondenter från olika kommuner som tog upp olika kategorier av utmaningar för att köpa in närproducerat.

3.4.1 Logistik, kapacitet och intresse

Tre kategorier av utmaningar som till viss del hänger ihop med varandra är logistik, volymkapacitet och producenters intresse. Dessa togs upp av enkätrespondenter från en stor andel kommuner. Logistikerna var den faktor som nämndes av flest, och togs även upp i intervjuerna som en utmaning både ur producenters och kommunens perspektiv. Man upplevde att många små producenter, vilket de lokala producenter man vill nå ofta är, inte har kapacitet eller vilja att leverera regelbundet till kommunens många olika kök. Dessutom ville man från kommunens perspektiv av både miljöskäl och administrativa skäl begränsa antalet transporter och leveranser. Utmaningarna kring logistiken hänger ihop med en problematik kring att många små producenter inte har kapacitet att erbjuda tillräckliga volymer av produkter för att kommunen ska känna att det lönar sig för dem. Detta var en faktor som togs upp av respondenter från ytterligare fler kommuner genom intervjuerna. En intervjurespondent sa angående detta att

“Det går inte med två lådor tomater, det kommer vi ingenstans med. Vi är jätteintresserade men det måste upp i lite volym.”

Det framkom även en oro för leveranssäkerheten, baserat på att det för en liten producent kan vara svårt att i förväg ge säkert besked om att man kommer kunna leverera den mängd produkter man kommit överens om. Dessutom tog man upp att mindre producenter inte alltid kunde uppfylla de grundläggande krav som kommunen ställde. Förutom logistik kunde det handla om hållbarhet, allergener och tvättade produkter. Med detta sagt förekom även det motsatta problemet, att de lokala leverantörer man hoppades kunna samarbeta med tyckte kommunen köpte in för små volymer för att det skulle vara intressant, vilket nämndes av både en enkätrespondent och en intervjurespondent.

En hel del enkätrespondenter uppgav att man har upplevt ett bristande intresse från lokala producenter att skriva avtal med kommun, och att man trots ansträngningar att nå ut och öka möjligheterna för dem att vara med i upphandlingen fortsätter att endast få anbud av stora grossister. En intervjurespondent sa att

“Företagarna är ganska nöjda med att leverera stora mängder till en uppköpare”.

En enkätrespondent uttryckte att det var en utmaning att få kännedom om vilka producenter som finns i närområdet. Det fanns även de som hade problem med tillgång till grossister som köpte in lokala varor, och bristande intresse hos befintliga grossister att göra det.

3.4.2 Lagen om offentlig upphandling

Vid sidan av logistiken var utmaningar kopplade till lagstiftningen om offentlig upphandling, LOU, den kategori som flest enkätrespondenter tog upp. Det handlade främst om att man enligt LOU inte får ställa krav om ursprung. Att hitta sätt att kunna öka andelen närproducerade produkter utan att få lov att i upphandlingen prioritera dessa produkter just på grund av att de var närproducerade var något många upplevde som en utmaning. Dessutom angav ett par enkätrespondenter att det var för krångligt för lokala producenter att lägga anbud.

3.4.3 Övriga utmaningar

Ytterligare en mängd utmaningar framkom i intervjustudien. Kontroll av matsäkerhet togs upp som ett hinder, att man inom kommunen inte alltid har kapacitet att kontrollera att producenterna uppfyller lagkrav. Detta är annars grossistens ansvar. Det framkom även att det inte alltid var tydligt vilket ursprung grossisters produkter hade. En intervjurespondent pekade på att en vara hos en grossist kan ha samma artikelnummer trots att den vissa delar av året är odlad i Sverige och andra delar av året är importerad. Vidare upplevde en respondent att kommuner och producenter pratade olika språk och inte hade förståelse för den andras förutsättningar. Som exempel nämndes att en köttproducent behövde kunna sälja alla delar av djuren och inte bara den detalj som kommunen efterfrågade, samt att kommunen behövde planera menyerna långt i förväg och inte spontant kunde ta emot tomater som en producent fått över. Slutligen tog en respondent upp att det var en utmaning att servera lokala säsongsbaserade grönsaker när elever var vana vid att få importerade grönsaker på vinterhalvåret.

3.5 Behov för att kunna servera mer närproducerat

På frågan i enkäten om vilka behov kommunerna hade för att kunna köpa in mer närproducerat svarade många respondenter med formuleringar som

”Intresse från producenter” eller ”Lösa logistik”.

Sådana typer av svar om behov har i analysen setts som ett annat sätt att uttrycka utmaningar, och har därför inkluderats i avsnittet om utmaningar. Andra behov som uttrycktes var mer konkreta, inte minst i svaren på frågan om man skulle önska någon

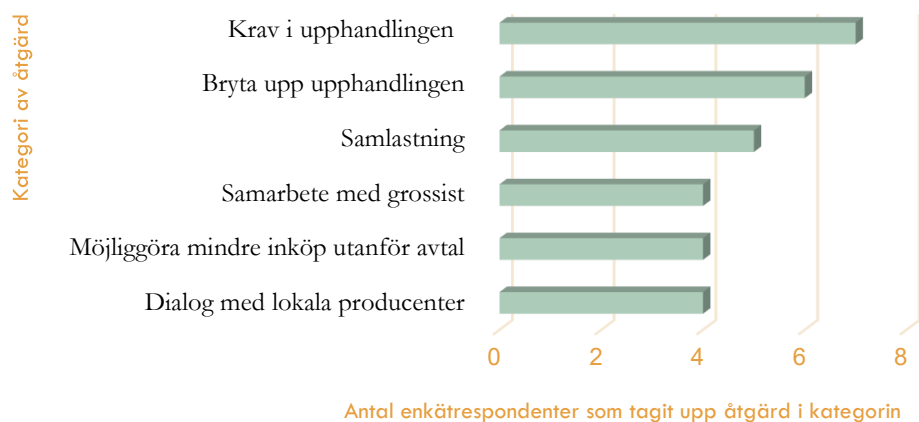
form av stöd i arbetet med närproducerat. Dessa redovisas i detta avsnitt tillsammans med behov som uttryckts i intervjuerna.

En stor andel av enkätrespondenterna tog upp behov av en tydligare vilja inom kommunen och mer tillsatta resurser för att kunna arbeta med att köpa in mer närproducerade livsmedel. En respondent pekade på att det hade behövts ett tydligt beslutat mål från politiken om att man vill köpa in mer närproducerat. En intervjurespondent menade att det i dennes kommun fanns en politisk vilja, men att det ändå fanns internt motstånd i verksamheten eftersom fler mindre producenter innebar mer administrativt arbete. Två enkätrespondenter tog upp att man har behov av en definition av vad politiken menar med närproducerat. Flera tryckte på att man har behov av någon typ av samordning av leveranser, och resurser för att kunna organisera det.

På frågan ifall man inom kommunen önskade något stöd i arbetet med närproducerat svarade en majoritet på 67 procent av enkätrespondenterna ja, medan 33 procent svarade nej. En mängd olika sätt man skulle behöva stöd nämndes. Flera respondenter önskade tips och kunskap kring hur man kan lösa utmaningarna med logistik och lagstiftning. Två skulle vilja få ta del av goda exempel på kommuner som hittat sätt att köpa in mer närproducerat. Ytterligare två önskade att lokala producenter fick tillgång till stöd och utbildning i att lägga anbud i upphandling. En skulle vilja ha hjälp att sammanställa vilka intresserade producenter som finns i närområdet, och en efterfrågade ett forum där lokala producenter och offentliga aktörer träffas.

3.6 Åtgärder och lösningar för mer närproducerat

Av de kommuner som besvarat enkäten har tretton angett att de vidtagit någon form av åtgärd för att handla mer närproducerat, medan tre har svarat att de inte gjort det och fyra har gett mindre tydliga svar på den frågan. En av de som svarat att de inte vidtagit några åtgärder angav att deras grossist erbjuder mycket närproducerat. Elva respondenter uppgav att åtgärderna resulterat i att de kunnat köpa in mer närproducerad mat, men en respondent angav att åtgärderna inte gett önskat resultat. I övrigt är det inte alltid tydligt om åtgärderna lett till att man faktiskt kunnat servera mer närproducerat. Svaren på frågan om vilka åtgärder man vidtagit för att kunna köpa in mer närproducerad mat i kommunen samt frågan om man hittat lösningar för att hantera utmaningar är av samma karaktär, och redovisas därmed i detta avsnitt tillsammans. I figur 7 är alla kategorier av åtgärder och lösningar som nämndes av enkätrespondenter från minst två kommuner sammanställda. I resterande del av detta avsnitt beskrivs enkätsvaren mer ingående, såväl som den information om åtgärder och lösningar som framkommit ur intervjuer.

Figur 7 Åtgärder och lösningar

Sammanställning av hur många enkätrespondenter från olika kommuner som tog upp olika kategorier av åtgärder och lösningar för att få mer närproducerad mat.

3.6.1 Anpassa upphandlingen

De kategorier av åtgärder som nämdes av flest enkätrespondenter handlade om att anpassa upphandlingen för att nå lokala producenter, dels genom att ställa krav som just de producenter man vill nå uppnår, dels genom att anpassa upphandlingen för att göra det enklare för mindre producenter att lägga anbud. En tredje kategori handlade om att skapa utrymme för att köpa en mindre mängd produkter utanför avtalen. Dessa tre kategorier av åtgärder redovisas i tur och ordning i kommande stycken.

Man får som sagt inte ställa krav på produkternas ursprung, men man kan ställa krav på att de är producerade enligt svensk lagstiftning. Flera respondenter angav att man därför helt enkelt tolkar närproducerat som svenskt, eftersom det går att ställa krav som gör att man får svenska produkter. Flera som tog upp detta talade då om djurskyddskrav, eftersom Sverige har relativt höga krav på djurskydd i jämförelse med de flesta andra länder. En respondent tog upp att man även för grödor kan ställa krav som styr mot svenskt, som berör sådant som exempelvis kadmiumhalt och strålförkortning. I en respondents kommun ställer man krav på att klimatdata för produkter ska kunna redovisas, miljökrav på transporter och sociala krav. Det var en kommun som hade ställt krav som styrde mot en något snävare definition av närproducerat än svenskt, nämligen krav på kött som inte var vakuumpförpackat utan tärnat eller malet ett visst antal timmar innan leverans.

Eftersom lokala producenter ofta är små var det många kommuner som arbetade med att anpassa förfrågningarna i upphandlingen för att göra det enklare för mindre producenter att lägga anbud. Det som nämdes mest var att dela upp upphandlingen

i mindre delar, och bryta ut vissa varugrupper från de stora grossistupphandlingarna. På så sätt har man försökt möjliggöra för producenter som inte har lika stort utbud som de stora grossisterna att kunna svara på upphandlingen. Man hade även på andra sätt anpassat kraven. I en respondents kommun hade en lösning varit att

“erbjuda företagen möjligheten att börja leverera till ett fåtal utvalda kök i syfte att de successivt ska våga växa och till sist leverera till alla köken”.

Den tredje kategorin av strategier handlade om att direktupphandla och att i upphandlingen möjliggöra för att vid vissa enstaka tillfällen kunna frångå avtalen och köpa direkt från lokala producenter. Som exempel nämndes speciella varor vid vissa högtider, som jordgubbar till midsommar. En respondent menade att så länge man gentemot grossisten från början är tydlig med avsikten att göra detta brukar det inte vara något problem. En kommun hade i upphandlingen skrivit in att man i pedagogiskt syfte hade möjlighet att köpa mindre mängd varor direkt från stadsodlare.

3.6.2 Samlastning

Vad gäller åtgärder och lösningar för att hantera utmaningarna kring logistiken var det främst olika former av samordnad varudistribution som togs upp i enkätsvaren. En kommun hade en egen samlastningscentral dit producenter levererade sina varor, och varifrån dessa sedan levererades ut till köken i samma transport. Två respondenter berättade att deras leverantörer samarbetade med varandra kring transport i stället för att köra var för sig. Exempelvis körde en kommuns mejerileverantör ut sina varor till grönsaksleverantören som sedan körde ut dessa varor till köken tillsammans.

3.6.3 Närproducerat genom grossist

Att få in lokala varor genom grossister togs upp av en hel del enkätrespondenter, och diskuterades i stor utsträckning i intervjustudien. Flera respondenter menade att detta kan göra det enklare för både lokala producenter och kommunen att göra affärer med varandra, jämfört med om kommunen skulle handla direkt från producenterna. Detta eftersom grossisten kan sköta och samordna logistiken, göra det administrativa arbetet enklare och sköta kontroll av att krav kring matsäkerhet och annat uppfylls. En respondent berättade att

“Lokala livsmedel lagerläggs på vårt initiativ hos en lokal upphandlad grossist”.

En respondent råder lokala producenter som är intresserade av att sälja till kommunen att kontakta kommunens grossister. Vissa har hittat grossister som har eget intresse av

att köpa in närproducerat. En respondents kommun har exempelvis en grossist som blev mycket intresserad när kommunen fick kontakt med en lokal producent, eftersom grossisten även säljer till restauranger som är intresserade av närproducerat. Andra har dialog med sina befintliga grossister och uppmuntrar dem att ta in mer närproducerade varor, och vara tydliga med varornas ursprung. En kommun har i samarbete med en producent tagit fram en falukorv på ärta som kommunens grossist efter dialog tog in i sitt sortiment. En respondent berättade att man utformat en lösning där kommunen betalar grossisten för att sköta logistik och administration kopplat till att ta in lokala produkter som kommunen sedan kan köpa.

3.6.4 Dialog med producenter

En del enkätrespondenter tog upp hur man arbetat med kontakt och dialog med lokala producenter. En kommun hade annonserat i media och digitala kanaler om att man ville samarbeta med lokala producenter. Det hade dock gett ringa resultat. En intervjurespondent brukade inte själv kontakta lokala producenter, men när någon hörde av sig brukade hen försöka ta sig tid att berätta om förutsättningarna för att sälja till kommun för att på så sätt höja kunskapsnivån. En annan intervjurespondent hade träffat lokala producenter på olika evenemang och haft dialoger om vilka förutsättningar såväl producenterna som kommunen hade för att kunna göra affärer med varandra som passade bägge parter. Respondenten önskade få till ett samarbete där producenter anger hur mycket de får ut av olika produkter så kommunen kan anpassa sina menyer efter det.

3.6.5 Förankring i verksamheten

I intervjustudien framkom att man på flera sätt arbetade med att förankra arbetet med närproducerad mat i hela den kommunala verksamheten. I en kommun skulle man bilda en grupp med representanter från olika delar av verksamheten som skulle arbeta med implementering av målen. Det togs upp att man behöver se till att kockarna är med på tåget, och man behöver anpassa menyerna och arbetssättet.

Vissa respondenter nämnde att man hade en del lokala produkter i avtalen och möjligheter att köpa lokalt utanför avtal, men behövde bli bättre på att lyfta detta på inköpsnivå så att de faktiskt köptes in och möjligheterna utnyttjades. E-handelssystem togs upp som ett verktyg för att göra det lätt för medarbetare att göra rätt val. För att arbeta med acceptansen hos matgästerna lyftes att det var viktigt att pedagogerna förmedlade syftet till eleverna, och att kockarna med nudging och kreativitet gjorde den närproducerade maten attraktiv.

3.7 Närproducerat i relation till andra hållbarhetsmål

Frågan om hur arbetet med närproducerat påverkar andra typer av hållbarhetsmål kring de kommunala måltiderna behandlades i intervjustudien. Mervärden man såg med närproducerat togs upp i samband med drivkrafter, och detta avsnitt kom därmed att till stor del, men inte enbart, handla om eventuella motsättningar mellan närproducerat och andra hållbarhetsmål. Fokus i denna del är på miljömässig hållbarhet. Det hållbarhetsmål som togs upp i störst utsträckning i detta sammanhang var en ökning av andelen ekologisk mat. Förutom det togs även relationen till mål om en ökad andel växtbaserad mat upp.

3.7.1 Ekologiskt

Relationen till det ekologiska belystes ur flera perspektiv. Vikten av att fortsätta sträva efter ekologisk mat trots skiftet i fokus till närproducerat togs upp, men även eventuella anledningar till att prioritera närproducerat framför ekologiskt. Vad gäller vikten av att fortsätta sträva efter ekologiskt berättade en respondent att man tolkat målet i den nationella livsmedelsstrategin om att 60 procent av den offentliga konsumtionen ska vara ekologisk som att detta ska vara svekologiskt, alltså både ekologisk och svensk, för att inte strategin ska bli motsägelsefull. Det framkom dock en del utmaningar med att köpa både ekologiskt och närproducerat, vad gäller utbud och pris. Det poängterades att en snäv definition av närproducerat, som exempelvis inom den egna kommunen, kan innebära att det finns ett väldigt litet utbud av ekologiskt. Men även med en mer omfattande definition togs utbudet upp som ett möjligt hinder. En respondent menade att det för det mesta har fungerat att hitta produkter som uppfyller bägge kriterier, men påpekade att många producenter just nu ställer om från ekologisk till konventionell produktion. En annan menade att vissa produkter har varit svåra att hitta svekologiska till ett pris som fungerat, som exempelvis vissa charkprodukter. Enligt en respondent hade det tidigare när man fokuserade mycket på ekologiskt blivit att man tappade en del svenska produkter där det inte fanns något direkt utbud av ekologiskt, som exempelvis svenska baljväxter. Respondenten uttryckte det som att

“det blir ju en smalare portfölj.”

En respondent pekade på vikten av långsiktighet och menade att man varit med och förflyttat marknaden för att få tillgång till de produkter man eftersökt. En annan tog också upp att kommunen kan vara med och påverka vilka nya produkter som tas fram men menade dock att de offentliga inköpen är så begränsade att de inte kan hålla liv i produkter om de inte efterfrågas på den privata marknaden.

För de fall man av olika anledningar inte kunde eller ville köpa både svenskt och ekologiskt hade man i några kommuner utformat en rangordning. En respondent angav att man utifrån kommunens styrdokument för måltider fastställt en prioriteringsordning som anger att man i första hand ska välja svenskt och ekologiskt, i andra hand svenskt och i tredje hand ekologiskt från utlandet. Ännu en respondent menade att man troligen var på väg att ta ett liknande beslut även i dennes kommun. En annan angav att man hittills prioriterat ekologiskt men höll på att se över detta i förhållande till närproducerat. Det framkom en del motiveringar till varför det ur miljösynpunkt inte behövde vara sämre att prioritera svenskt framför ekologiskt. En var, som nämnts tidigare, att Sverige har relativt höga krav och låg miljö- och klimatpåverkan från sin livsmedelsproduktion jämfört med många andra länder. En annan var att små producenter inte alltid har råd att certifiera sina varor som ekologiska trots att produktionen är hållbar, och att man skulle vilja titta på varje produkt för sig för att bedöma det. Dock tog man upp att det kan vara svårt för kommunen att kontrollera detta eftersom det tar mycket resurser. I allmänhet såg flera respondenter det som en utmaning att veta vilka alternativ som var mest hållbara, när olika faktorer såsom ekologiskt och närproducerat ställdes mot varandra.

3.7.2 Växtbaserat

En del av de intervjuade respondenternas kommuner hade som sagt mål om en större andel växtbaserad mat för att minska klimatpåverkan, samt av hälsoskäl främja att matgäster åt grönsaker. Två olika faktorer kom upp gällande detta i relation till strävan efter mer närproducerad mat. För det första tog en respondent upp att det var en utmaning att eleverna var vana att äta grönsaker såsom tomat och isbergssallad även på vintern när de behöver importeras. En omställning till närproducerat innebar dock att man serverade sådant som var i säsong i Sverige, vilket utgjordes av exempelvis mycket morötter och vitkål under vinterhalvåret. Man såg en utmaning i att göra dessa grönsaker attraktiva så att de faktiskt åts, i stället för att bidra till mer matsvinn. Den andra faktorn var att man hade haft svårt att hitta växtbaserade alternativ till kött som var odlade i Sverige, som svenska bönor och linser exempelvis. Respondenten som tog upp detta berättade att man börjat titta på hur man kan använda mer hampa för att öka andelen växtbaserat, men att man då kommer behöva importera hampan. Slutligen berättade en respondent att man hade en student som tittade på ifall det kan skapa mer acceptans för växtbaserad mat ifall matgästerna vet att den är gjord av närproducerade råvaror.

4 Diskussion

Studiens resultat diskuteras i detta avsnitt uppdelat i tre delar, följt av en diskussion om metoden. I första delen diskuteras den översikt som studien gett över vad Skånes kommuner fokuserar på i arbetet med hållbara kommunala måltider, som en grund för vidare diskussioner. Därefter behandlas första delen av syftet, som handlar om hur kommunerna arbetar med närproducerad mat, och hur detta arbete kan främjas. Det görs genom diskussioner kring betydelsen av definition och syfte, och hur såväl kommuner som andra aktörer som vill stötta kommuner i detta arbete kan använda resultatet. Efter detta behandlas andra delen av syftet, som handlar om hållbarhetsaspekter av närproducerat, genom en diskussion kring potentiella positiva och negativa hållbarhetsaffekter av att arbeta med närproducerad mat, och vad detta innebär för aktörer som vill arbeta med närproducerat på ett hållbart sätt. Slutligen diskuteras den vetenskapliga kvaliteten hos studien i relation till de metoder som använts.

4.1 Översikt över kommunernas ambitioner

Denna studie har gett en översikt över Skånes kommuners ambitioner och prioriteringar när det kommer till hållbara offentliga måltider. En högre andel av Skånes kommuner hade styrdokument med hållbarhetsmål för måltider jämfört med den undersökning av kommuner i hela Sverige som Livsmedelsverket utförde 2018 (Grausne & Quetel, 2018). Detta skulle kunna tyda på antingen att Skånes kommuner har ett relativt stort engagemang för hållbara måltider eller att engagemanget generellt blivit större sedan undersökningen gjordes, men materialet är inte tillräckligt för att dra några säkra slutsatser om det. Det kan i alla fall konstateras att Skånes kommuner har ett visst mått av ambitioner kring hållbara måltider, men vilka aspekter man fokuserar på skiljer sig mycket åt.

Vidare bekräftar studien den allmänna trend som belysts i inledningen, nämligen att fokus på ekologiskt minskar till förmån för närproducerat och svenskt. Den rangordning för ekologiskt och svenskt som Region Skåne beslutat om, där svenskt prioriteras framför ekologiskt, återfanns även på kommunal nivå. Detta bekräftar att det är betydelsefullt att titta på arbetet med närproducerat och dess hållbarhetsaspekter. Dock framkom att fler kommuner än så länge har konkreta siffermål för ekologiskt än

för närproducerat. Detta är väntat i ljuset av att det ofta saknas en definition av närproducerat, vilket precis som respondenterna tog upp gör att man inte konkret kan följa upp hur långt man kommit. Skillnaden kan även förklaras av att det inte finns ett nationellt siffermål för närproducerat, något som Eriksson och Enghardt (2022) angav som orsak för att kommuner i relativt stor utsträckning haft ambitioner för ekologiskt. Sammantaget ger denna översikt en bild av Skånes kommuners ambitioner när det kommer till hållbara måltider, och kan ligga till grund för en förståelse för hur ambitionerna kring närproducerat relaterar till andra hållbarhetsaspekter.

4.2 Arbetet med närproducerad mat

4.2.1 Betydelse av definition och drivkrafter

Studien har visat att det finns en motsättning mellan en stark politisk vilja att närproducerad mat ska serveras å ena sidan, och en otydlighet kring vad man menar med detta å andra sidan. Den har även visat på den tydliga kopplingen mellan definitionen och syftet bakom att man vill detta. Det innebär att kommuner behöver ha en egen definition som är anpassad utifrån de egna syftena, precis som Upphandlingsmyndigheten (u.å.) skriver. Det har även framkommit att kommunala tjänstemän i vissa fall ser avsaknaden av tydlighet från politiken som en möjlighet att anpassa arbetet utifrån kommunens förutsättningar, vilket pekar på vikten av att hänsyn tas till dessa förutsättningar när beslut om definition och mål tas. Detta menar även Upphandlingsmyndigheten (u.å.). Precis som MATtanken och Kost och Näring (u.å.) skriver har det framkommit oklarhet inte bara kring vilket geografiskt område man menar, utan även om man menar ursprung eller bara förädling. Studien har visat att definitionen har betydelse för såväl hur man arbetar med detta som vilken påverkan det har på olika hållbarhetsfaktorer. Det är därför något såväl beslutsfattare som tjänstemän bör ha i beaktning.

Vad gäller vilken betydelse definitionen har för hur man kan arbeta med närproducerat gör det exempelvis stor skillnad om man menar svenskt eller har ambitioner om att det ska vara mer lokalt än så. Det har konstaterats att de enda skånska kommuner som tydligt beslutat om en definition har definierat närproducerat som svenskt, vilket är samma definition som Region Skåne beslutat om. En anledning skulle kunna vara att det är enklare att ställa krav som styr mot svenska produkter, eftersom man kan ställa krav på att de ska vara producerade i enlighet med svenska lagar. Har man ambitioner om mer lokalt än så kan man behöva tänka ett steg längre i utformningen av upphandlingen, samt arbeta mer med direkt kontakt med lokala

producenter. Hur olika definitioner och strategier påverkar olika hållbarhetsfaktorer diskuteras vidare under avsnittet om hållbarhet.

När det kommer till vilka drivkrafter som ligger bakom att man inom kommuner vill arbeta med detta belyser studien två aspekter. Den första är som nämnts otydligheten och bristen på tydlig kommunikation mellan politiker och tjänstemän. Studien har belyst en otydlighet vad gäller både närproducerat och hållbarhet kring måltider i stort. I många av styrdokumenterna förekom otydliga formuleringar, och ibland många olika hållbarhetsaspekter utan prioritering dem emellan. En otydlighet från politiken medför att tjänstemännen själva behöver ta ställning, vilket respondenter har sett både för- och nackdelar med. Livsmedelssystem är som sagt ofta komplexa och hållbarhet är ett brett begrepp, och det framkom att en del tyckte att det var svårt att veta vad som var mest hållbart. Kostchefer som är insatta i hela verksamheten har i teorin möjlighet att kunna göra välgrundade beslut som ger så många positiva effekter som möjligt utifrån de resurser och praktiska förutsättningar som finns att utgå från. Men för att kunna göra det är det alltså viktigt att de har tillgång till verktyg och kunskap. Det kan dock ibland finnas motsättningar mellan intressen, och då bör det ur en demokratisk synpunkt vara politiskt grundat.

Den andra delen är att studien belyser de kommunala tjänstemännens uppfattningar om drivkrafter samt vilka mervärden man ser. Detta är i sig betydelsefullt eftersom det är tjänstemännen som utför det praktiska arbetet, och om de inte fått tydliga direktiv från politiken lär deras uppfattningar till stor del styra deras arbete. De uppfattningar om drivkrafter och mervärden som togs upp stämmer till största delen överens med de som framkommit i litteraturen, så som beredskap, lokal social och ekonomisk hållbarhet, pedagogik och relativt höga krav på miljö- och djurskydd (Morley, 2021; Region Skåne, 2017; Gustafsson, u.å.; SLU, u.å.). En motsättning gällande kontroll framkom dock. Krewer och Florén (2020) tog upp en ökad insyn tack vare närmare kontakt med producenter, utan mellanhänder, som en positiv aspekt av närproducerad mat. I studien framkom det motsatta perspektivet, att man föredrog att ha en mellanhand som har ansvar för kontroll av produktionen eftersom kommunen inte alltid själv har kapacitet att göra det. Det togs emellertid upp att man med svenska varor har kontroll över att svenska lagar följs. Det verkar även finnas skillnader kring hur man relaterar till producenterna. Precis som Gustafsson (u.å.) beskrev framkom att en del kommuner vill kunna använda samarbeten med lokala producenter som ett pedagogiskt verktyg och eventuellt göra studiebesök. En på så sätt närmare kontakt med producenter skulle eventuellt kunna gå hand i hand med en större insyn i produktionen. Intressant är att miljöeffekter sällan togs upp som en drivkraft eller ett mervärde med att köpa in närproducerat, utom i enstaka fall där minskade transporter nämnades. Detta trots att närproducerad mat av många ses som något miljömässigt mer hållbart (Morley, 2021).

4.2.2 Hur studien kan användas för att främja närproducerat

Studiens resultat skulle kunna användas av såväl kommuner som vill köpa in mer närproducerat, som av aktörer som vill stötta och främja kommunernas möjligheter att göra detta. Flera respondenter har efterfrågat sammanställningar av goda exempel, och kommuner skulle kunna använda denna studie för att hämta tips och inspiration, och undersöka ifall andras lösningar kring exempelvis utformning av upphandlingen, logistik och samarbete med grossister skulle kunna appliceras inom den egna kommunen. Eftersom studien utgått från Skånes kommuner som population kan det finnas ett värde för just skånska kommuner i att på detta sätt ta del av hur kommuner med liknande förutsättningar arbetar.

Resultatets likheter med litteraturen tyder emellertid på att studien till viss del även skulle kunna appliceras på andra delar av Sverige än Skåne. Flera av de hinder och lösningar som framkommit av respondenternas svar överensstämmer nämligen med hinder och lösningar som tagits upp i litteraturen. Exempelvis att en utmaning kan vara brist på kapacitet hos producenter att leverera tillräckligt mycket hela året som Krivasonoka (2017) skrev om, och att strategier kan gå ut på att dela upp upphandlingen och ställa krav i enlighet med svenska lagar (Konkurrensverket, 2015; Krewer & Florén, 2020). Detta tyder på att även om förutsättningarna för att köpa in närproducerat i Skåne skiljer sig från andra delar av landet verkar huvuddragen vara liknande. Det kan konstateras att trots att Skåne har så pass hög livsmedelsproduktion jämfört med de flesta andra regioner är det en utmaning för kommunerna att hitta lokala producenter som vill och har kapacitet att sälja till kommunen. Detta hade annars varit den faktor som man hade kunnat vänta sig skulle skilja sig mest från andra delar av Sverige. Dessa likheter innebär dels att även aktörer utanför Skåne skulle kunna få användning för denna studie, dels att Skånes kommuner skulle kunna ha nytta av sammanställningar av goda exempel även från andra delar av Sverige. Detta skulle kunna fånga in fler typer av användbara strategier och lösningar.

För aktörer som vill stödja kommuners inköp av närproducerat kan studien som sagt också vara användbar. Sådana aktörer skulle bland annat kunna ta del av de utmaningar och behov av stöd som framkommit att kommuner upplever när det kommer till att köpa in närproducerad mat, för att på så sätt kunna få en bild av hur de kan agera för att främja deras möjligheter att göra detta. Studien har visat att det finns behov av kunskapsspridande till såväl kommuner som producenter. Exempelvis kan man som kommun behöva stöttning i hur man kan hantera LOU och som producent hur man lägger anbud. Det har även efterfrågats aktörer som kartlägger intresse och förutsättningar hos lokala producenter, samt skapar forum där offentliga aktörer och producenter kan träffas. Vidare har det framkommit att logistik är en stor utmaning, och att Konkurrensverkets tips om att inte ställa krav på att producenter själva ska sköta distributionen inte har implementerats av många skånska kommuner. För att lösa detta finns det behov av grossister som kan erbjuda lokala produkter, samt

generellt aktörer som kan erbjuda logistiklösningar. Som lokalpolitiker kan man främja servering av närproducerad mat genom att tydligt besluta om och skriva ner denna vilja och att det är något hela verksamheten ska arbeta för, specificera syfte och definition samt tillsätta de resurser som behövs. Sammantaget belyser studien alltså att det finns många viktiga funktioner olika aktörer kan ha för att främja samarbeten mellan kommuner och lokala producenter, eftersom det är många olika delar som behöver fungera.

4.3 Närproducerad ur ett hållbarhetsperspektiv

I inledningen konstaterades att det är långt ifrån självklart att närproducerad mat är mer hållbar. Genom att undersöka de kommunala tjänstemännens uppfattningar om vilka drivkrafter som ligger bakom att man vill köpa in närproducerad mat samt hur man upplever att arbetet med närproducerad förhåller sig till andra hållbarhetsmål har denna studie gett en grund för att diskutera detta ur ett hållbarhetsperspektiv. Både potentiellt negativa och potentiellt positiva hållbarhetsaspekter av att sträva efter att köpa in närproducerad mat har framkommit.

När det kommer till potentiellt negativa aspekter är det relevant att litteraturen, exempelvis Cerutti (2018), visat att transporter i de flesta fall utgör en väldigt liten del av livsmedels miljöpåverkan. Att i arbetet med hållbara måltider fokusera på närproducerad just för avståndets skull skulle eventuellt kunna ta bort fokus från andra faktorer som har mycket större påverkan, nämligen vilka sorters råvaror man använder och hur de har producerats. Att då en del kommuners styrdokument för hållbara måltider fokuserar på närproducerad kan ge en missvisande bild av att detta per automatik gör måltiderna hållbara. Det går inte att säga att ett större fokus på närproducerad i sig leder till mindre fokus på andra faktorer, men faktum är att vilka mål som förekommer i flest styrdokument inte speglar vilka som har störst påverkan på miljön. Det tydligaste exemplet är att mer än dubbelt så många kommuner hade mål om närproducerad jämfört med hur många som hade mål om mer växtbaserat, trots att Tregegar (2022) med flera som sagt har visat att valet av växtbaserade råvaror framför animaliska har störst klimatpåverkan. En del motsättningar mellan närproducerad och andra hållbarhetsmål har framkommit. Resultatet visar att man har upplevt att utbudet av växtbaserade råvaror som används som alternativ till kött blir mer begränsat om de ska komma från Sverige eller närområdet. Även det ekologiska utbudet verkar i en del fall bli mer begränsat om det ska vara närproducerat, och ibland vara förknippat med alltför höga kostnader för kommuner.

Det framkom dock som sagt även en rad potentiella positiva hållbarhetsaspekter av att köpa in närproducerad mat. Många av dessa har redan tagits upp under avsnittet om drivkrafter. Vad gäller det närproducerades relation till en omställning till mer

växtbaserade måltider togs en ökad acceptans för växtbaserad mat om den är närproducerad upp som en eventuell fördel, men detta är något som behöver undersökas. Det visade sig nämligen att det studentarbete som nämndes i sammanhanget tog en annan riktning (Tilmanis, 2023). När det kommer till produktionssätt tog respondenter upp att en del producenter har relativt hållbara praktiker trots att de inte är ekologiskt certifierade, och man vill därför kunna bedöma från fall till fall. Dessutom togs en synergi mellan ekologiskt och närproducerat upp av Fröman et.al. (2022), nämligen att i konventionell svensk produktion av råvaror används ofta importerade insatsprodukter, medan ekologisk odling i regel inte är lika beroende av det. Därmed kan val av närproducerade ekologiska produkter vara mer närproducerade sett till hela livscykeln. Att det ofta fanns en ambition i att låta den närproducerade maten utgöra ett pedagogiskt verktyg för att öka elevers koppling till maten är viktigt. Detta kan skapa förståelse för matproduktion och göra att elever får en mer medveten konsumtion även utanför skolan, och eventuellt påverkar i sina hem. Slutligen har transporten trots allt en betydande klimatpåverkan vad gäller vissa varor, och om allt annat är lika är det ur miljösynpunkt såklart bättre med mindre transporter.

4.3.1 Att ta i beaktning för hållbara satsningar på närproducerat

För att satsningar på närproducerad mat på det stora hela ska leda till mer hållbara måltider behöver hänsyn tas till de ovan diskuterade potentiella positiva och negativa aspekterna. Dessa får en del praktiska implikationer som nu ska diskuteras. Som vi sett kan olika definitioner ge upphov till olika sätt att arbeta med detta, vilket påverkar olika hållbarhetsaspekter. Därför är det viktigt att definitionen är genomtänkt. Definitioner baserade på vissa hållbarhetsvärden riskerar att missa andra. Är syftet lokal ekonomisk hållbarhet och arbetstillfällen skulle en definition som inkluderar varor som är tillverkade i Sverige, men där råvarorna har annat ursprung, kunna inkluderas. Då riskerar man dock att missa värden kopplade till såväl djurvälstånd som beredskap. Likaså om man vill ha en definition som bara är baserad på avstånd och kanske då även täcker in Danmark. Att ställa krav på djurvälstånd i enlighet med svensk lag verkar dock vara ganska etablerat. Frågan om huruvida även insatsprodukter ska inkluderas i definitionen kan få konsekvenser för beredskapen. Som Region Skåne (2017) skriver finns det ett stort beroende av import av insatsvaror i många livsmedelskedjor idag vilket gör dem sårbara.

Förutom dessa definitionsfrågor har flera andra faktorer framkommit som den som vill arbeta med närproducerat på ett hållbart sätt bör ta hänsyn till. Trots att kortare transporter har framkommit som ett skäl att satsa på närproducerat, har respondenter tagit upp att avtal med många små producenter riskerar att leda till ökade transporter. Detta pekar även Röö & Wivstad (u.å.) på, eftersom en större fullt lastad lastbil generellt släpper ut mindre än en mindre lastbil per transporterat kilogram

produkt. Lösningar för samlastning är därför viktiga för att inte riskera att den totala mängden transporter ökar. Vad gäller produktionssätt och ekologisk produktion är det betydelsefullt om hänsyn kan tas till vilka praktiker man använt sig av i produktionen, även i de fall ett ekologiskt närproducerat utbud inte är tillgängligt. Som en respondent tagit upp kräver detta dock resurser, vilket många respondenter angett att man skulle behöva mer av. Slutligen bör man även reflektera över den större bilden kring vad man vill åstadkomma genom att använda den offentliga upphandlingen som ett verktyg för en hållbar utveckling. Det har framgått att många upplever ett bristande intresse från lokala producenter att skriva avtal med kommuner. Ifall syftet är att stötta lokala producenter så de kan fortsätta sin verksamhet, och kanske uppmuntra en ökning av den lokala produktionen, bör man undersöka vad det bristande intresset beror på och vad producenterna har behov av. Som tagits upp i inledningen kan offentlig upphandling av närproducerat behöva kombineras med andra åtgärder, exempelvis menade Röö's et al. (2020) att stöd till producenter kan vara mer effektivt än upphandling. Som en respondent tog upp kan långsiktighet vara viktigt för att producenter ska våga satsa och ställa om eller utöka sin produktion för att sälja till kommun.

4.4 Vetenskaplig kvalitet

För att bedöma den vetenskapliga kvaliteten på en studie är validitet ett grundläggande begrepp, vilket kan förklaras som frågan om studien har mätt det den påstått att den mätt (Esaiaasson et al., 2017, s. 58). Man brukar skilja på intern och extern validitet. Intern validitet handlar om ifall de slutsatser som dragits är välgrundade utifrån det insamlade materialet. Generellt bedöms den interna validiteten vara god eftersom flera olika metoder och mycket material har använts för att besvara frågeställningarna. Dock visar det exempel där två olika respondenter från samma kommun besvarade enkäten, och gav något olika svar, på att resultatet är beroende av vilka som svarade. Enkäten skickades ut till många, utan full kontroll över vilka den nådde. Detta har förhoppningsvis gjort att de som varit mest insatta i ämnet har nåtts, men även faktorer som vem som hade mest tid eller en speciell åsikt i frågan kan ha spelat in på vem som svarat, vilket är svårt att undvika. Utifrån de respondenter som senare intervjuades blev det tydligt att enkätsvaren inte varit heltäckande, men de lär ändå säga något om vad respondenterna upplever som mest betydande. Vidare hade en större förståelse kunnat skapas om fler personer med olika roller tillfrågats, kanske framför allt vad gäller att fråga politiker om drivkrafter. Dock bedöms det med tanke på tidsbegränsningen lämpligt att just kostchefer tillfrågades.

Extern validitet handlar i stället om ifall resultat kan generaliseras och säga något om ett vidare perspektiv utanför studiens ramar. I detta fall har studien syftet till att dra slutsatser om Skånes kommuner. Vissa delar av studien täcker denna population rätt väl. I dokumentstudien ingick i förhållande till forskningen objektiva material från i princip hela populationen. Enkäten hade ett bortfall på 37%, vilket enligt Bryman (2018) är acceptabelt om än inte optimalt för att kunna dra tillförlitliga slutsatser. Som nämnts kan dock erfarenheter från fler kommuner än så rymmas i svaren, eftersom många kommuner upphandlar tillsammans, vilket bedöms öka validiteten. I intervjustudien ingick ett urval av kommuner, och även om de endast utgör en liten andel av populationen bedöms det utförliga arbetet med ett blandat urval vara positivt för validiteten. Att kommuner som verkade ha ett relativt omfattande miljöarbete valdes ut kan dock ha medfört att en viss kategori av kommuner inte representerades i intervjustudien. Trots det bedöms detta urval vara lämpligt med tanke på att syftet med intervjuerna var att få en djupare förståelse för hur kommuner resonerar kring och arbetar med olika hållbarhetsmål, och en kommun som knappt arbetar med hållbara måltider inte väntades kunna bidra med lika mycket insikter om detta. Vad gäller frågan om studien kan säga något om förhållanden utanför Skåne har som nämnts Skåne särskilda förutsättningar med mycket livsmedelsproduktion. Med detta sagt finns det för det första även andra regioner i Sverige som har liknande förutsättningar, och för det andra tyder resultatets likhet med det som framkommit i litteratur på att en hel del av resultatet troligtvis kan appliceras på en bredare population.

Andra centrala forskningsprinciper är objektivitet och opartiskhet (Vetenskapsrådet, 2017). I detta sammanhang är det relevant att studien gjordes i samband med Länsstyrelsen Skåne och Hållbar Utveckling Skåne, och att den förra även initierade ämnet till studien. Bakgrunden var att dessa redan uppmuntrade ett ökat inköp av närproducerad mat, och önskade information om hur detta arbete kunde främjas. För att se till objektiviteten och den miljövetenskapliga relevansen i studien undersöktes förutom detta även hur arbetet med närproducerat kan påverka andra hållbarhetsaspekter. Vidare har transparens och tydlighet eftersträvat i redovisningen av hur studien gått till.

5 Slutsatser och vidare studier

Syftet med studien har varit att undersöka hur skånska kommuner förhåller sig till och arbetar med att köpa in närproducerad mat och hur detta arbete kan främjas, samt hur det kan göras på ett sätt som bidrar till mer hållbara måltider. Studien har visat att närproducerad mat har fått allt större politiskt fokus i kommunerna, och är idag den typ av hållbarhetsmål som förekommer i flest kommunala styrdokument för måltider i Skåne. Denna ambition är dock förknippad med en mängd oklarheter. Det är otydligt vad politikens syfte med att vilja främja närproducerad mat är, och vad man menar med detta. Det är dessutom för kommunala tjänstemän många gånger inte givet hur man ska arbeta för att förverkliga denna önskan. Utmaningarna handlar bland annat om logistik och upphandlingslagstiftning. En stor andel kommuner har vidtagit åtgärder för att försöka få in mer närproducerad mat, såsom anpassning av upphandlingen, samlastning av varor och samarbete med grossist.

Vidare har studien visat att satsningar på mer närproducerad mat kan ha många positiva effekter på framför allt lokal social och ekonomisk hållbarhet, samt miljömässig hållbarhet om det görs på ett medvetet sätt. Annars riskerar arbetet med närproducerad mat att ta fokus från andra faktorer som är av större miljömässig betydelse, såsom produktionssätt och mer växtbaserade menyer. Det finns dock vissa synergier mellan olika hållbarhetsmål som man kan dra nytta av om rätt förutsättningar ges. En genomtänkt definition och strategi, nära kontakt med producenter, en pedagogisk koppling samt kännedom om hur produktionen går till är viktiga faktorer. För att främja arbetet med närproducerad hållbar mat krävs resurser, långsiktighet och tydlighet från politiken. Studien har visat att det finns mycket olika parter som vill stötta denna utveckling kan bidra med.

För en mer komplett bild av problematik och möjligheter kring kommunala inköp av närproducerad mat skulle det vara intressant att undersöka detta ur fler perspektiv, exempelvis producenters, lokala politikers, grossisters, kockars och pedagogers. Som nämnts skulle även studier som tittar på möjliga vägar för att kunna köpa in mer närproducerad mat utifrån hela Sverige kunna ge en mer heltäckande bild. Vidare skulle det vara intressant att djupare titta på relationen mellan arbete med närproducerad mat och andra hållbarhetsmål, exempelvis genom att undersöka huruvida vetenskapen om att maten är närproducerad skulle kunna ge större acceptans för att den är växtbaserad. Detta skulle kunna vara ett viktigt argument för satsningar på mer närproducerad mat.

Tack

Det finns många personer som på olika sätt möjliggjort detta arbete. Först och främst vill jag varmt tacka min handledare vid Lunds universitet, Johanna Alkan Olsson. Hennes engagemang och stöttning har varit avgörande för att hålla motivationen uppe, och hon har inspirerat och uppmuntrat även utanför ramarna för denna uppsats. Jag vill även tacka mina handledare hos Länsstyrelsen Skåne, Susanne Dahlberg och Tommy Persson, för uppslaget till ett ämne med förankring i det offentliga miljöarbetet och som öppnat upp nya intressanta områden, och för er stöttning och hjälpsamhet under arbetets gång. Jag vill även tacka övriga personer på Länsstyrelsens miljöstrategiska enhet för intressanta diskussioner, delandet av material och möjligheten att få arbeta i en stimulerande och trevlig miljö. Ett varmt tack riktas även till Marja Boström vid HUT Skåne. Hennes hjälp har haft avgörande betydelse för detta arbete, och hennes entusiasm och tro på mig och mitt arbete har bidragit med mycket motivation. Självfallet vill jag tacka respondenter och personer som bidragit med information inför undersökningarna, för att ni gett av er tid och kunskap och på så sätt möjliggjort detta arbete. Jag vill även tacka min grupphandledningsgrupp för värdefulla diskussioner. Slutligen vill jag tacka min familj och mina vänner för att ni alltid finns där med stöttning och uppmuntran.

Referenser

- Bryman, A. (2018). *Sambällsvetenskapliga metoder* (Tredje upplagan). Liber
- Cerutti, A.K., Ardenne, F., Contu, S., Dunno, D., & Beccaro, G.L. (2018). Modelling, assessing, and ranking public procurement options for a climate-friendly catering service. *The International Journal of Life Cycle Assessment*(23), 95–115. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1007/s11367-017-1306-y>
- Eriksson, E., & Enghardt Barbieri, H. (2022). *Kartläggning av måltider i kommunalt drivna förskolor, skolor och omsorgsverksamheter 2021 - Fakta om offentliga måltider*. Livsmedelsverket. <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2022/1-2022-nr-01-kartlaggning-av-maltider-i-kommunalt-drivna-forskolor-skolor-och-omsorgsverksamheter-2021.pdf>
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A. E., & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan - konsten att studera sambälle, individ och marknad* (Femte upplagan). Wolters Kluwer.
- Europeiska kommissionen (2019, 27 september). *EU green public procurement criteria for food, catering services and vending machines*. <https://circabc.europa.eu/ui/group/44278090-3fae-4515-bcc2-44fd57c1d0d1/library/9cd7f542-d33c-43f6-91af-b3838c08c395/details>
- Florén, B., Amani, P., & Davis, J. (2017). Climate Database Facilitating Climate Smart Meal Planning for the Public Sector in Sweden. *International Journal on Food System Dynamics*, 8(1), 72–80. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.18461/ijfsd.v8i1.816>
- Fred J., (2005). Hämtad från <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=397310>
- Fröman, E., Dekker, M., Johnson, T., & Fidjeland, L. (2022, maj). *Ekomatcentrum marknadsrapport 2022 - Ekologiskt i offentlig sektor 2021*. Ekomatcentrum <http://ekomatcentrum.se/wp-content/uploads/2022/05/Rapport-Marknadsrapport-EMC-2022-17-maj-1.pdf>
- Grivins, M., Tisenkopfs, T., Tikka, V., & Silvasti, T. (2018). Manoeuvring between regulations to achieve locally accepted results: analysis of school meals in Latvia and Finland. *Food Security: The Science, Sociology and Economics of Food Production and Access to Food*, 10(6), 1389–1400. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1007/s12571-018-0856-6>
- Grausne, J., & Quetel, A.-K. (2018). *Fakta om offentliga måltider 2018. Kartläggning av måltider i kommunalt drivna förskolor, skolor och omsorgsverksamheter*. (Livsmedelsverkets rapportserie nr. 25). Livsmedelsverket.

- <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2018/2018-fakta-om-offentliga-maltider-2018.pdf?siteid:67f9c486-281d-4765-ba72-ba3914739e3b>
- Gustafsson, M. (u.å.). *Food for Life – ett välförankrat synsätt som skapar mervärden*. MATtanken. Hämtat den 15 maj 2023 från <https://www.mattanken.se/mattanken/erfarenhetsbank/erfarenhetsbank/foodforlifeettvalforankratsynsattsomskaparmervarden.544f04c2b1862aeece475d544.html>
- Hållbar Utveckling Skåne (u.å.). *Goda lokala livsmedelssamarbeten*. Hämtad den 15 augusti 2023 från <https://www.hutskane.se/goda-lokala-livsmedelssamarbeten/>
- Igarashi, M., de Boer, L., & Michelsen, O. (2015). Investigating the anatomy of supplier selection in green public procurement. *Journal of Cleaner Production*, 108(Part A), 442–450. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.jclepro.2015.08.010>
- Jordbruksverket (2020). *Livsmedelskedjan i Sverige - Fakta och statistik om produktion och konsumtion*. <https://jordbruksverket.se/download/18.2aaadab117518b8e8b0d6aca/1602683795267/Nationell-statistik-Sverige.pptx>
- Jordbruksverket (2022, 20 oktober). *Jordbruksmarkens användning 2022. Slutlig statistik*. <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2022-10-20-jordbruksmarkens-anvandning-2022.-slutlig-statistik>
- Justesen, L., & Mik-Meyer, N. (2011). *Kvalitativa metoder - Från vetenskapsteori till praktik* (Upplaga 1:2). Studentlitteratur.
- Konkurrensverket (2015, mars). *Offentlig upphandling av mat. En kartläggning av Sveriges offentliga upphandling av livsmedel och måltidstjänster*. (Rapport 2015:1). Konkurrensverket. https://www.konkurrensverket.se/globalassets/dokument/informationsmaterial/rapporter-och-broschyrer/rapportserie/rapport_2015-1.pdf
- Konsumentverket (u.å.). *Närodlat och närproducerat*. Hallå konsument! Hämtad 15 maj 2023 från <https://www.hallakonsument.se/miljo-och-hallbarhet/narodlat-och-narproducerat/>
- Krewer, C., & Florén, B. (2020) *Hållbarhetsmål i offentliga måltider* (Rapport 2020:55). RISE. https://www.wfse.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/11/riise_hallbarhetsmal-i-offentliga-maltider_v108.pdf
- Krivašonoka, I. (2017). Regulations of Public Food Procurement: Opportunities and Challenges. *Research for Rural Development - International Scientific Conference*, 2, 195–202. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.22616/rrd.23.2017.068>
- Lannhard Öberg, Å. (2023, maj). *Mervärden inom svensk livsmedelsproduktion*. Jordbruksverket. <https://www2.jordbruksverket.se/download/18.14ddf3b9187da393c80dab4a/1683528878076/ovr650.pdf>

- Länsstyrelsen Skåne (2021). *Tillsammans för ett hållbart Skåne - Regionalt åtgärdsprogram för miljömålen 2022-2025* (Rapport 2021:55).
<https://catalog.lansstyrelsen.se/store/18/resource/392>
- Länsstyrelsen Västra Götaland (u.å.). *Mer lokal mat i offentliga kök*. Hämtad 15 augusti från
<https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/natur-och-landsbygd/livsmedel-och-foder/mer-lokal-mat-i-offentliga-kok.html>
- Marinova, D. (2022). *Food in a Planetary Emergency* (D. Bogueva (Ed.); 1st ed. 2022.). Springer Nature Singapore. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1007/978-981-16-7707-6>
- MATtanken, & Kost och Näring (u.å.). *Härifrån kommer maten*.
<https://www.mattanken.se/download/18.7c7896a0172037b7442b02f0/1589363478896/folder-ursprung.pdf>
- MATtanken (2023). *Sammanställning av måltidspolicyer*. Hämtat den 10 april 2023 från
<https://www.mattanken.se/maltidspolicy>
- Moen, O., Levin, E., Mårdh, F., Persson, & C., Savola, H. (2020). *Kommunal samordnad varudistribution. Logistik och kapacitetsbärande åtgärder i kommuners varuförsörjning* (Rapport 2020:06). Nationellt centrum för kommunal samordnad varudistribution, Energikontoret Sydost, Länsstyrelsen Skåne.
http://www.samordnadvarudistribution.com/wp-content/uploads/SKL-rapport_final-220926.pdf
- Molin, E., Martin, M., & Björklund, A. (2021). Addressing sustainability within public procurement of food: A systematic literature review. *Sustainability (Switzerland)*, 13(23).
<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.3390/su132313395>
- Morley, A. (2021). Procuring for change: An exploration of the innovation potential of sustainable food procurement. *Journal of Cleaner Production*, 279.
<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.jclepro.2020.123410>
- Mårtensson, F. (2020, 17 november). Skånsk gräns mot Gotland. *Upphandling24*.
<https://upphandling24.se/skanssk-grans-mot-gotland/>
- Neto, B. (2020). Analysis of sustainability criteria from European public procurement schemes for foodservices. *Science of the Total Environment*, 704.
<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.scitotenv.2019.135300>
- Parsons, K., & Barling, D. (2022). Identifying the Policy Instrument Interactions to Enable the Public Procurement of Sustainable Food. *Agriculture (Switzerland)*, 12(4). <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.3390/agriculture12040506>
- Prop. 2016/17:104. *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet. Regeringens proposition*.
<https://regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/01/prop.-201617104>

- Regeringskansliet (2018, 29 maj). *Uppdrag att, inom ramen för livsmedelsstrategin, vidta åtgärder för främjande av produktion, konsumtion och export av ekologiska livsmedel* (Dnr. N2018/02711/JM). <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2018/05/uppdrag-att-inom-ramen-for-livsmedelsstrategin-vidta-atgarder-for-framjande-av-produktion-konsumtion-och-export-av-ekologiska-livsmedel/>
- Regeringskansliet (u.å.). *Nationella Upphandlingsstrategin*. <https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/pdf/2016/upphandlingsstrategin/nationella-upphandlingsstrategin.pdf>
- Region Skåne (2017). *Skånes livsmedelsstrategi 2030 - Smart mat*. https://utveckling.skane.se/siteassets/publikationer/rs_smartmat_0111_low.pdf
- Region Skåne (2021a). *Miljöprogram för Region Skåne 2030*. <https://www.skane.se/organisation-politik/om-region-skane/Publikationer/framtid-och-utveckling/miljoprogram-2030/>
- Region Skåne (2021b). *Region Skånes miljöredovisning 2021*. <https://www.skane.se/namndshandlingar/7684033/>
- Regionstyrelsen (2022). *Definition närproducerat*. (Ärendenummer 2022-POL000153). Region Skåne. <https://www.skane.se/namndshandlingar/7216451/>
- Rööf, E., & Wivstad, M. (u.å.). *Närproducerat och/eller ekologiskt – Vad ska vi välja?* SLU. https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/epok/dokument/lokalt_vs_eko_1909_web.pdf
- Rööf, E., Larsson, J., Resare Sahlin, K., Jonell, M., Lindahl, T., André, E., Säll, S., Harring, N., & Persson, M. (2020). *Styrmedel för hållbar matkonsumtion – en kunskapsöversikt och vägar framåt*. Sveriges lantbruksuniversitet, forskningsplattformen SLU Future Food. <https://search-ebshostcom.ludwig.lub.lu.se/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid&db=edsswe&AN=edsswe.oai.research.chalmers.se.ae8745ec.c9ab.4742.a492.861fbaf91407&site=eds-live&scope=site>.
- SFS 2016:1145. *Lag om offentlig upphandling*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20161145-om-offentlig-upphandling_sfs-2016-1145/
- Soldi, R. (2018). *Sustainable public procurement of food*. European Committee for the Regions. <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/sustainable-public-procurement-food.pdf>
- Stefani, G., Lombardi, G. V., Cei, L., Sacchi, G., & Tiberti, M. (2017). Public food procurement: A systematic literature review. *International Journal on Food System Dynamics*, 8(4), 270-283–283. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.18461/ijfsd.v8i4.842>
- Stoffel, T., Cravero, C., La Chimia, A., & Quinot, G. (2019). Multidimensionality of sustainable public procurement (SPP)-exploring concepts and effects in Sub-Saharan Africa and Europe. *Sustainability (Switzerland)*, 11(22).

<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.3390/su11226352>

Swensson, L. F. J., & Tartanac, F. (2020). Public food procurement for sustainable diets and food systems: The role of the regulatory framework. *Global Food Security*, 25, N.PAG. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.gfs.2020.100366>

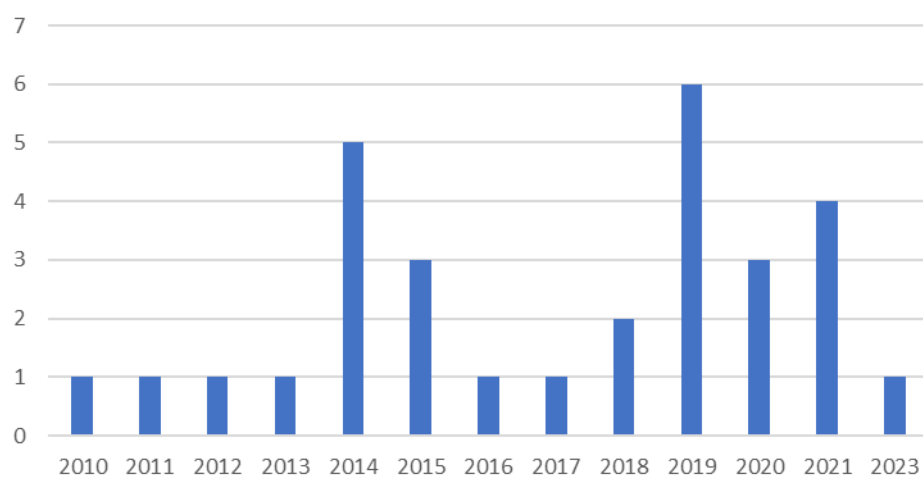
Tilmanis, S. (2023). *Hållbar skolmat som accepteras, uppskattas och äts – önsketänkande eller en möjlighet. En fallstudie kring uppfattningar, inställningar och matval hos högstadie- och gymnasieelever i Ängelholms kommun utifrån ett elevperspektiv*. Lunds universitet. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9131868&fileId=9131872>

Tregear, A., Aničić, Z., Arfini, F., Biasini, B., Bituh, M., Bojović, R., Brečić, R., Brennan, M., Colić Barić, I., Del Rio, D., Donati, M., Filipović, J., Giopp, F., Ilić, A., Lanza, G., Mattas, K., Quarrie, S., Rosi, A., Sayed, M., ... Tsakiridou, E. (2022). Routes to sustainability in public food procurement: An investigation of different models in primary school catering. *Journal of Cleaner Production*, 338. <https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.1016/j.jclepro.2022.130604>

Upphandlingsmyndigheten (u. å.). *Upphandling av närproducerade livsmedel*. Hämtad den 2 maj 2023 från <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/branscher/upphandling-av-livsmedel-och-maltidstjanster/upphandling-av-narproducerade-livsmedel/>

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forsknings-sed.html>

Bilaga 1 – Material dokumentstudie

Styrdokumentens årtal

Vilka år de kostpolicyer som ingått i dokumentstudien är publicerade eller senast uppdaterade.

Bilaga 2 - Enkätfrågor

Vilken kommun arbetar du i och vad har du för befattning?

Vilka politiskt beslutade mål kopplade till hållbar upphandling av mat finns inom er kommun? Var gärna specifik och ange eventuella procentandelar.

Finns dessa mål beskrivna i något övergripande dokument (t.ex. kommunens måltidspolicy, hållbarhetsstrategi eller annat beslut i kommunen)? Klistra i så fall gärna in länk till detta (eller skicka via mejl).

Finns det en uttalad politisk vilja i kommunen att upphandla närproducerat?

Har man inom kommunen vidtagit några åtgärder för att upphandla mer närproducerat? I så fall vilka?

Om åtgärder vidtagits: Vad har dessa gett för resultat?

Vilka hinder och problem har ni upplevt/ upplever ni finns när det kommer till att upphandla närproducerat? Var gärna specifik.

Har ni hittat sätt att hantera hinder som uppkommit? Hur har ni i så fall gjort detta?

Använder ni er av någon definition på begreppet närproducerat? I så fall vilken?

Vad skulle behövas för att ni skulle kunna upphandla mer närproducerat?

Skulle ni önska något särskilt stöd i arbetet med upphandling av närproducerat? Vad för typ av stöd?

Har ni inspirerats av/ hämtat kunskap från någon annan kommun eller aktör? Vilken och på vilket sätt?

Om det skulle bli aktuellt, skulle du kunna tänka dig att ställa upp på en intervju om dessa ämnen? Om ja (eller om du vill veta mer) skriv gärna kontaktuppgifter.

- Ja
- Nej
- Kanske, vill ha mer information Kommentar:

Bilaga 3 – Intervjuguide

- Hur är arbetet med hållbara måltider i er kommun organiserat och vad är din roll?
- **Vilka mål**
 - Vad är styrande i ert arbete med hållbara måltider/ Hur arbetar ni med er policy?
 - Var skulle du säga lägger ni mest fokus i arbetet med hållbara måltider?
- **Motiveringar**
 - Hur har man resonerat i utformningen av policyn/ vad ligger bakom att man arbetar med just dessa mål?
 - Vad ligger bakom att ni arbetar med närproducerat?
- **Hur går arbetet**
 - Följdfrågor på enkät
- **Motsättningar och samverkan mellan olika mål**
 - Upplever ni att upphandling av närproducerat har/ kan få effekter på andra hållbarhetsaspekter?
 - Gör ni justeringar i andra krav för att kunna få in närproducerat?
 - Vilka andra aspekter kan gynnas/ missgynnas av att upphandla närproducerat?
 - Upplever ni några mervärden med att upphandla närproducerat?
- **Utveckling**
 - När har era mål kring detta senast uppdaterats? Vad skiljer dessa mål från föregående versionen?
 - Hur har ert hållbarhetsarbete för måltider förändrats och utvecklats?

LUNDS
UNIVERSITET

WWW.CEC.LU.SE
WWW.LU.SE

Lunds universitet

Miljövetenskaplig utbildning
Centrum för miljö- och
klimatforskning
Ekologihuset
223 62 Lund